

Ideologija srpskog nacionalizma: studija slučaja Dveri i Zavetnika

Prpić, Ivan

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, The Faculty of Political Science / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet političkih znanosti**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:114:864332>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-04**

Repository / Repozitorij:

[FPSZG repository - master's thesis of students of political science and journalism / postgraduate specialist studies / dissertations](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET POLITIČKIH ZNANOSTI
DIPLOMSKI STUDIJ POLITOLOGIJE

Ivan Prpić

IDEOLOGIJA SRPSKOG NACIONALIZMA: STUDIJA SLUČAJA
DVERI I ZAVETNIKA

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2024

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET POLITIČKIH ZNANOSTI
DIPLOMSKI STUDIJ POLITOLOGIJE

IDEOLOGIJA SRPSKOG NACIONALIZMA: STUDIJA SLUČAJA
DVERI I ZAVETNIKA

DIPLOMSKI RAD

Mentor: prof.dr.sc. Tihomir Cipek

Student: Ivan Prpić

Zagreb, Kolovoz, 2024

Izjavljujem da sam diplomski rad *Ideologija srpskog nacionalizma: studija slučaja Dveri i Zavetnika*, koji sam predao na ocjenu mentoru prof.dr.sc Tihomiru Cipeku, napisao samostalno i da je u potpunosti riječ o mojem autorskom radu. Također, izjavljujem da dotični rad nije objavljen ni korišten u svrhe ispunjenja nastavnih obaveza na ovom ili nekom drugom učilištu, te da na temelju njega nisam stekao ECTS bodove.

Nadalje, izjavljujem da sam u radu poštivao etička pravila znanstvenog i akademskog rada, a posebno članke 16-19. Etičkog kodeksa Sveučilišta u Zagrebu.

Ivan Prpić

SADRŽAJ.....	STR
1. UVOD.....	5
2. POJAM NACIJE	7
3. JAVLJANJE VELIKOSRPSKE IDEOLOGIJE.....	10
4. TEMELJNA OBILJEŽJA VELIKOSRPSKE IDEOLOGIJE	12
5. SVETOSAVSKI NACIONALIZAM	15
6. STRANAČKI SUSTAV U SRBIJI.....	16
7. IZVANPARLAMENTARNE EKSTREMISTIČKE SKUPINE	18
8. DVERI.....	20
9. OTAČESTVENI POKRET OBRAZ	24
10. SRPSKA STRANKA ZAVETNICI	26
10.1. ODNOS PREMA KOSOVU.....	29
10.2. EKONOMSKA POLITIKA.....	31
10.3. VANJSKA POLITIKA	31
10.4. POLJOPRIVREDA.....	32
10.5. SIGURNOST ZEMLJE.....	32
10.6. ZDRAVSTVO I SOCIJALNA POLITIKA.....	33
10.7. ZAŠTITA ŽIVOTNE SREDINE.....	33
11. PRISUTNOST VELIKORSPSKE IDEOLOGIJE U ŽIVOTU SRBIJE	33
12. ZAKLJUČAK	35
13. SAŽETAK/ABSTRACT.....	38
14. LITERATURA.....	40

UVOD

„Politički ekstremizam, bilo lijeve ili desne orijentacije, karakterizira odbijanje temeljnih vrijednosti demokratske ustavne države. Politički ekstremisti polaze od apsolutnih istina, njihove doktrine počivaju na aksiomatskim temeljima, ideološki su kruti i skloni pronalaženju „žrtvenog jarca“ za postojeće stanje. Desni ekstremizam, za razliku od lijevog, ne priznaje etos fundamentalne ljudske jednakosti. U strukturne crte desnog ekstremizma mogli bismo, sažeto prikazano, ubrojiti agresivni nacionalizam povezan s rasizmom, socijaldarvinizam, autoritarnost i revizionizam“ (Velički, 2010.; 80).

Gotovo svakodnevno se nađemo u situacijama koje na nas djeluju izazovno i traže svrstavanje i opredjeljenja: za ili protiv, ugodno ili neugodno, tradicionalno ili moderno, ... Izazov je sveprisutan, ne samo danas – već daleko prije nas. Neki kažu: „Suprotnosti se privlače!“, a mi znamo, isto tako, da se itekako odbijaju pri traženju nečeg novog i čak možda boljeg rješenja. Opreke su česte, posebno u politici; znaju biti velike, izazovne, nepremostive. Vladajući i oporba, ljevica i desnica – sa svim svojim manifestacijama. Upravo njihov odnos i prezentacije u široj javnosti su izazovne za ljude te se lako dogodi da probude različite interese i gurnu u avanturu istraživanja. To se dogodilo i meni. Na sugestiju prof. Cipeka porastao je kod mene interes za nešto većim saznanjima o političkoj desnici.

Bilo koju oznaku da upotrijebimo za političku desnicu (krajnja, ekstremna), njima označavamo političke pokrete, stranke, i ideologije koje karakterizira radikalno odbacivanje postojećeg političkog poretka, ostalih ideologija pokreta i stranaka uključujući pluralizam, demokraciju i one koje su joj slične. Dok radikalne stranke djeluju unutar poretka i ne žele ga rušiti već se zalažu za njegovo radikalno mijenjanje, dotle ekstremističke stranke su protiv poretka i sistema kao takvog te ga žele srušiti.

Tako je najstariji i najpoznatiji neofašistički pokret – Movimento Sociale Italiano godine 1994. postao „desnom strankom“. Njezin vođa Gianfranco Fini u povodu tog je rekao da je fašizam stvar povijesti te da oni nisu neofašisti već postfašisti, barem simbolično. Slom realnog socijalizma označio je kraj doba borbe antifašizma i fašizma te je parlamentarna demokracija „jedino rješenje borbe političkih sila radi osvajanja konsenzusa, bez negativnih popratnih posljedica“ (Griffin, 2006.:167-168). Vrijeme prolazi i donosi nove prilike i neprilike, a o svemu će se još oglasiti mjerodavni. Znanstvenici kojima je to struka opisivat će, donositi prosudbe, dobre i loše. Novo vrijeme će štošta pokazati. Jednom kad se bude pitalo što je sa radikalnom desnicom nakon Drugog svjetskog rata, morat će se uzet u obzir sve okolnosti i

čimbenici, svi poznati scenariji događanja. U svakoj zemlji događanja postoje i različite priče, više kontradiktornih načina i različitih organizacijskih oblika te njihovih ideoloških načela vođenja. Značenja pojma desnica znatno variraju od zemlje do zemlje, od jednog dijela svijeta do drugog.

Mnogi smatraju da je fašizam - revolucionarni oblik populističkog nacionalizma koji se pojavio u Europi u vrijeme kada je systemska krizma zahvaćala nacionalni život, ali i civilizaciju u cijelosti. Tomu je pogodovalo kulturno ozračje zasićeno apokaliptičnim proročanstvima i nadama u kasniju obnovu. Čeznulo se za novim tipovima političkog poretka, novim tipom čovjeka, novim odnosom pojedinca i društva, za vjerom u vrijednosti modernog života i sl. Mobilizirajući mit kao osnova fašizma pokreće herojske elite koje će stvoriti novu nacionalnu zajednicu iz pepela starog poretka (Griffin, 2006.: 170). Poslije Drugog svjetskog rata ultranacionalizam se identificirao sa ratom, destrukcijom, nehumanošću i slično. U novo vrijeme svim oštromnijim fašističkim aktivistima jasno je da ako hoće da opstanu morat će se redizajnirati. Vrijeme masovnih naoružanih stranaka sa karizmatičnim vođom je prošlo. Fašisti će morati potegnuti za korjenitom promjenom svoje ideologije u svjetlu nove situacije. Fleksibilniji aktivisti, desetkovani događajima i marginalizirani unutar vlastite kulture morali su naći strategije opstanka. Neki su nacisti stvarali planove o tome kako sačuvati osnovne vrijednosti Trećeg Reicha. No, kad se sve ogoli, nacizam postaje ideologija bijelih koji se bore za spas civilizacije od njenih navodnih neprijatelja (Židova, komunista, rasno inferiornih, liberala, ...).

„Poslijeratna politička klima, hladna spram svih ekstremizama spriječila je da fašizam bilo gdje u svijetu privuče masovno sljedbeništvo dostatne veličine momentuma i gravitacijske privlačnosti...“ (Griffin, 2006.; 176). Kombinacija djelovanju posvećenog održavanju nacizma kao ideologije odrazit će se u mnogočemu - izdavanju knjiga koje glorificiraju nacističko razdoblje, časopisima, monografijama i člancima koji su često revizionističkog stila. U njima se poriču ili umanjuju zločini učinjeni od strane istih. Jedan od najnovijih je poricanje holokausta čime se manipulira povijesnom stvarnošću. Laži i samo laži, plasiraju se u javnost do te točke kada prezentirane ideje više neće izazivati odbojnost u javnosti.

Najuočljiviji pokazatelj nemoći radikalne desnice danas je možda pojava političkih stranaka koje su, unatoč što su eufemizirale svoje fašističke programe, ostale temeljito marginalizirane posvuda u svijetu nakon Drugog svjetskog rata. Glavne značajke radikalne desnice čine: *nativizam, autoritarnost i populizam*. *Nativizam* tvrdi da države trebaju biti naseljene isključivo članovima domicilne skupine (nacije) dok ostali predstavljaju temeljnu prijetnju homogenoj nacionalnoj državi. Uključuje elemente nacionalizma i ksenofobije. *Autoritarnost*

podrazumijeva „vjeru u čvrsto organizirano društvo“, dok svako nepoštivanje treba oštro kazniti. *Populizam* kao politička ideologija dijeli društvo na dvije antagonističke i homogene skupine: „obični narod“ i „korumpiranu elitu“, te smatra kako politika treba biti izraz opće volje naroda. Nativizam, autoritarnost i populizam usko su povezani s trima glavnim političkim pitanjima: imigracijom, kriminalom i korupcijom“ (Veselinović, 2018.; 245).

Grupa društvenih znanstvenika „suvremenu povijest smatra trajnim poprištem borbi između sila koje pokušavaju ostvariti liberalni projekt globalne humanosti (globalnog čovječanstva), i onih koji taj projekt žele spriječiti i izopačiti. I dalje ćemo živjeti u zanimljivim vremenima“ (Griffin, 2006.;185).

POJAM NACIJE

Nacija je objektivna društvena kategorija. Ljudi žive razdijeljeni po nacionalnim zajednicama te se između njih razvijaju vrlo različiti odnosi i veze, procesi suradnje ili sukoba. Nacije se javljaju u vrijeme nastajanja kapitalizma, u vremenu razvijanja kapitalističke proizvodnje i propadanja feudalizma. Dolazi do potrebe za širenjem tržišta i čvršćom povezanošću zajednica. Uslijed oživjelog tržišta i povećanog prometa te razmijene između stanovništva najrazličitijih posjeda, kneževina i grofovija, uspostavljaju se najrazličitiji uzajamni politički, ekonomski, kulturni i ini dodiri.

Razvitak robne proizvodnje traži ekonomsko povezivanje većih teritorija, stvaranje šire i kompaktnije teritorijalno - ekonomske zajednice. Usporedno s tim stvara se potreba jedinstvenog jezika za sve koje se počinju asimilirati u novu zajednicu, tj. u naciju. U slučajevima postojanja zajedničkih tradicija, običaja, navika, kultura i sl. oni jačaju u procesima teritorijalnog, ekonomskog i jezičnog povezivanja. Sve se više počinje stvarati posebna društvena svijest o jedinstvenosti, jedinstvenoj pripadnosti te potrebi čvrstog uzajamnog dodira. Nosilac nacionalnog ujedinjenja bila je buržoazija, no oblik rješavanja nacionalnog pitanja i ujedinjenja je različit širom svijeta. Ono ide u obliku revolucionarne borke protiv vlastite feudalne klase npr. u Francuskoj i Engleskoj, pa putem revolucionarno - demokratskih ustanaka poriv okupatora (npr. slučaj Nizozemske, Srbije i dijelom Italije), do nacionalnih ujedinjenja i raznih formi povezivanja razjedinjenih dijelova u jedinstvenu cjelinu (npr. Hrvatska, Češka..), Tu su i posebni načini stapanja velikog broja nacionalnih pripadnosti u novu nacionalnu zajednicu kao što je to sjevernoameričkom nacijom (Fiamengo, 1977.; 227).

„I dok je područje nacionalnih država poznato svakom njezinom stanovniku, u imperijalnoj politici to je potpuno nejasno, jer imperijalizam teži neprestanom širenju te se nikad ne zna gdje

su točno granice imperije. Stoga se u Srbiji na pitanje o njezinu teritoriju daje nekoliko bitno različitih odgovora, od toga da se u Srbiju ubrajaju teritorij Republike Srpske i dio Hrvatske na crti Virovitica, Karlovac, Karlobag, što je stav Srpske radikalne stranke, do prihvaćanja činjenice nezavisnosti Kosova, kako to čini Liberalno demokratska partija. Političar koji je odustao od ideje imperija pa je od Srbije nastojao napraviti modernu nacionalnu državu, Zoran Đinđić, ubijen je“ (Cipek, 2010.; 320).

Dakle, nacija je specifična ekonomski povezana zajednica nastala na osnovi društvene podijele rada epohe kapitalizma, na kompaktnoj teritoriji i u okviru zajedničkog jezika i bliske (ali i različite) etničke i kulturne srodnosti uopće.

Buržoazija ne može riješiti nacionalno pitanje jer se stalno koleba između dvije proturječnosti: nacionalnog egoizma i šovinizma, ali s druge strane i nacionalnog nihilizma prema drugim nacijama što proizlaze iz njezine ekspanzionističke i hegemonističke prirode. Ona može poduzimati samo određene palijativne mjere koje najčešće znače prikriivanje stvarnog problema.

Danas se još uvijek odvija proces oslobađanja i formiranja nacija u raznim dijelovima svijeta, a prvenstveno u dojučerašnjim kolonijama te stoga treba naglasiti da je važan zadatak svih slobodnih nacija da omoguće što brže i što pravilnije oslobađanja svih nacija svijeta.

Formiranje svjetskog tržišta nacije su postale nedovoljne same sebi, one su dio svjetske ekonomije i uključene u svjetsku privredu. Gotovo je s njihovom samodovoljnošću i autonomijom. Proces prerastanja događa se na svim područjima: ekonomskom i političkom, ali i na duhovnom, tj. na području znanosti, tehnike, filozofije, umjetnosti i sl. Osnovna životna pitanja: pitanja mira, razoružanja, rata i sl. postavljaju se i rješavanju danas u svjetskim razmjerima. Niz fundamentalnih životnih pitanja nosi opće čovječanski karakter.

Današnja povijest je zanimljivo poprište borbi, proturječnih tendencija o problematici nacije. Kod jednih se javlja pojačan nacionalni osjećaj u najpozitivnijem vidu i to kod naroda koji se bori za svoju slobodu, a opet kod drugih nacionalizam kao šovinizam u vidu nesnošljivosti prema pripadnicima drugih etničkih skupina ili nacija, uz favoriziranje i nekritičan odnos prema pripadnicima vlastite skupine ili nacije. Upravo time se produbljuje nacionalni antagonizam (Fiamengo, 1977.: 233).

Danas nacije više nisu same sebi dovoljne već su na određeni način prisiljene da na određen način stupaju u najrazličitije dodire i veze. Proizvodnja, a time i sam život grupacije, u sklopu pojedinih nacija nije dovoljan da zadovolji sve potrebe svog stanovništva bilo u pogledu potrebnih sirovina za život i proizvodnju, bilo u pogledu nekih gotovih proizvoda. Nacije su primorane nabavljati i kupovati, nuditi i prodavati na svjetskom tržištu. Nacionalne ograde

postaju, na neki način, sve propusnije i propusnije. Nacionalna samodostatnost i ograničenost ustupa sve više mjesto svestranoj uzajamnoj suradnji i ovisnosti nacija. Gotovo da nacionalna jednostranost i ograničenost postaje sve više nemoguća. No nažalost i toga ima, nisu svi dobronamjerni te se javljaju sukobi i pokušaji različitih rješenja daljnjeg razvoja. Stvara se pogodna klima za oformljenje različitih zamisli i težnji, za razvitak ideologija. A znamo da su ideologije - „skup ideja i vjerovanja o svijetu, čovjeku i društvu usmjerenih na održavanje ili na promjenu postojećih stanja u društvu“. Često služi za održavanje moći, tj. dominacije pa je neki uzimaju kao lažnu svijest, zabludu i manipulaciju. No pored negativnog tumačenja i pristupa, ona ima i pozitivnu funkciju kada omogućuje pojedincima i grupama orijentaciju u složenom svijetu, putokaz za razumijevanje, vrednovanje i djelovanje u društvu.

Najčešće značenje riječi ideologija je u značenju riječi politička ideologija koju je prvi upotrijebio prosvjetiteljski filozof Antoine Destutt de Tracy (1795.), a koristi se za ideje koje postaju ideološki temelj za praktične postupke ljudi, politike i morala. Kao takva politička ideologija ima utjecaj i na motivaciju te na političko ponašanje ljudi. Negativna strana političke ideologije je ta što služi kao način opravdavanja političkog poretka ili nasilja. Ponekad odvrća pozornost od problema, neuspjeha ili potiče nadu u bolju budućnost. „... ideologija nije samo iluzija nego je i funkcionalna nužnost koja, s jedne strane, spada u „prirodne sklonosti ljudskog uma“ i čine deo ljudske prirode, a s druge strane, pomaže ljudima da svoje delanje prilagode okruženju“(Malešević, 2004.; 43). Političke ideologije su i danas „vitalan i energičan sastojak oblikovanja grupnih identiteta i politika“ te sadržavaju „jasan kontekstualni obrazac i kontinuitet“ (Freedon, 2006.;10).

Nacionalizam je ideologija u kojoj je nacionalni identitet od glavnog značaja za oblikovanje i opstojnost jedne suvremene države. „Nacionalizam je i dalje najmoćnije načelo političkog legitimiteta u suvremenom svijetu, a nacionalna je država, institucionalno i povijesno gledano, jedini pravi prostor demokracije“ (Dehrendorf, 2002.; 12).

Po nekim tumačenjima za pripadnike nekog naroda je odnos prema naciji važniji od bilo čega, od svakog drugog dijela grupnog identiteta i od svakog drugog odnosa odanosti. Upravo ovdje možemo prepoznati osnovu za izgradnju negativnog odnosa prema drugim narodima te motivaciju pripadnika vlastitog naroda poradi zaštite od potencijalne opasnosti od agresivnosti drugih. Nacionalizam i nacionalisti potenciraju vlastitu individualnost i neovisnost naglašavajući da je ona ispravnija od bilo kakvih gradnji suradnji i međunarodnih asocijacija. „Nije narodnost odeća koja se menja i nova pravi kad se stara otrca. To je najsvetija i nezamenjiva veza ljudi. Ko je kadar nju da promeni, taj ništa više sveto nema. To je prevrtljivac,

nesolidan tip. Dostojevski je s pravom kazao da svakome njegova narodnost označuje put ka Bogu. Ona je daleko više od vere“ (Šešelj, 2003.; 709).

Svaka politička ideologija, kao „središnji organizacijski oblik za političku debatu i djelovanje“, sadrži tri temeljna elementa: kritiku postojećeg društva, suprotstavljenu viziju „dobrog društva“ i viđenje načina prelaska iz postojećeg k boljem društvu (Schwarzmantel,2005:10). Dakle, svakako politička ideologija u opravdanju svojih političkih ideja i zamisli polazi od negiranja i kritiziranja postojećeg te iznosi načine i put do željenog cilja. Tako i srpski nacionalizam kroz svoju ideologiju i ljude koji je provode, zastupaju i propagiraju. „Srpske je političare oduvijek vabio mamac nacionalizma. Katkad su s njim očijukali kako bi osigurali potporu naroda“ (Silber,1996.;27).

JAVLJANJE VELIKOSRPSKE IDEOLOGIJE

Postoje brojna tumačenja o postojanju i nastanku te pojavnosti velikosrpske ideologije. Ono što je polazno i osnovno je tvrdnja i zalaganje za jedinstvo svih Srba. U polazištu je nastao u kontekstu općeg rasta nacionalizma na Balkanu pod Osmanskom vlašću, pod utjecajem srpskog lingviste Vuka Stefanovića Karadžića i srpskog državnika Ilije Garašanina. Dragutin Pavličević u svom djelu „ Dva stoljeća velikosrpskih težnji prema Hrvatskoj 1793.-1993.“, Društvena istraživanja 2, (4-5) uočava i ističe svojatanja i prisvajanje tuđih teritorija, a to nalazi još koncem 18.st, čak prije nacionalnog oslobođenja Srba od Osmanskog carstva. Značajne tvrdnje o toj tematici nalazi kod Dositeja Obradovića, Jovana Rajića, Save Tekelije, itd... (Pavličević,1993.; 260).

Planskom fazom velikosrpske ideologije naziva se razdoblje od 1844. - do 1875. koje je obilježeno djelom „Načertanije“ Ilije Garašanina- tadašnjeg srbijanskog ministra vanjskih poslova. Dakle, gotovo glavno obilježje ovog perioda je postojanje prvog planskog dokumenta koje tendira usmjerenost i djelovanje srpske države prema susjedima te planira širenje srpskog državnog teritorija na račun drugih entiteta. Uočava se aktivna uloga V.S. Karadžića, rodonačelnika velikosrpske ideologije u nijekanju nacionalne pripadnosti i identiteta Hrvatima, Bošnjacima i Crnogorcima. Srbija nastoji ujediniti sve Južne Slavene u jednu državu. Srpski nacionalisti su podržavali centralističku Jugoslaviju koja je osiguravala jedinstvo Srba. Hrvatski nacionalisti su se protivili i tražili autonomiju Hrvatske koja je prihvaćena sporazumom Cvetković - Maček 1939.god. Srbi se protive jer smatraju da se njime slabi srpsko jedinstvo. Okupacija i razbijanje Jugoslavije u Drugom svjetskom ratu doveli su do žestokih i okrutnih etničkih sukoba, a srpski nacionalizam se posebno isticao u četničkom pokretu. Brojne su

poduzimane aktivnosti kroz tekstove različitih četničkih ideologa, a sve završava s Memorandumom SANU-a, koji nekoliko godina pred raspadom Jugoslavije ukazuje na njezinu neodrživost, diskriminaciju Srba iz Srbije te sadrži „jedva prikriven poziv na pobunu“ (Antić, 2007.:233).

Krajem 19. i početkom 20. st. Srbija prolazi kroz ekspanzivnu fazu u kojoj se osjeća težnja za teritorijalnim širenjem na štetu drugih, prije svega Osmanskog Carstva i Bugarske. Stalno se nešto planira, izaziva i provocira, što će izazvati situaciju sukoba i ratova. U to vrijeme, krajem 19. st., postoji razdioba na zagovornike-pristaše tzv. narodne (patrijarhalne, autoritarne) države koji teže i hoće veliku državu, ujedinjenje Srba, ratove i na kraju socijalno oslobođenje, i na pristaše-zagovornike moderne države. Te podijele su prisutne do danas.

Srpski velikodržavni programi uglavnom su imali jasne i zacrtane teritorijalne ciljeve, a sve su to nastojali objasniti i argumentirano opravdati stvorenom posjedovnom dokumentacijom. Sve je odisalo posesivnošću i šovinizmom što je neprimjereno i neprihvatljivo u međunarodnim odnosima. Bilo je mnogo iskrivljenih podataka, krivotvorenja činjenica, falsifikata i izmišljotina. Gotovo da se radi o klasičnoj (pseudo)argumentaciji. Tako npr. u želji i potrebi opravdavanja potrebe za proširenjem teritorija Srbi su se pozivali na postojanje prostranog nemanjičkog carstva u 14. st. i na razmjerno velik broj Srba nastanjenih izvan matične države. Tomu svemu su se pridodavali i neki drugi momenti i njima važne činjenice, a to su potreba za izravnim izlaskom na more te postojanje neprijateljski raspoloženog okruženja življenja (Klemenčić, 1993.:287).

Sve je puno falsificiranja i to posebno u povijesnoj domeni, samovoljno se tumače pojedini dokumenti kao npr. Londonski sporazum iz 1915.god. kojeg Srbija nije bila potpisnik. Osporava „povijesnost“ susjednih subjektiviteta (Hrvatska, Bosna, Makedonija, Crna Gora) i sl. Zabrinjavajuće je falsificiranje svekolike operacionalizacije prečanskih Srba što obuhvaća nesmiljeno uvećanje i izmišljanje brojčanih podataka, višestruko povećanje stvarnih podataka s ciljem veće zastupljenosti Srba, nekad i danas, u pojedinim krajevima. To je zabrinjavajuće jer provedba velikosrpskih planova obično sadrži i poticanje pobune među prečanskim Srbima protiv legalnog poretka. Dobar primjer za to su Srbi u Hrvatskoj koji su poticani nagodbama Hrvatske kroz povijest - prije prvog svjetskog rata i tako redom i protiv Republike Hrvatske 1990.

Pored falsifikata koji za cilj imaju svekoliku operacionalizaciju prečanskih Srba, ovdje treba spomenuti i odricanje identiteta drugim narodima, tj. posrbljivanje ne-Srba na temelju (pseudo)znanstvene argumentacije. Oboje teži povećanju, brojčanom i prostornom, srpskog migracijskog dosega i srpstva u cjelini. Pod spomenutim se podrazumijeva propagiranje srpsko-

pravoslavnog prozelitizma (a to je nametljivo i nasrtljivo, nasilno vrbovanje za jednu vjersku zajednicu, političku grupaciju ili za određene svjetonazore).

Sve se to svodi na sljedeće: svi pravoslavci (dakle i Crnogorci i Makedonci) su Srbi; bosanski muslimani (pa i dio albanskih muslimana) su poislamljeni pravoslavci, a time Srbi; hrvatski katolici su pokatoličeni ili pounijačeni pravoslavci, i opet Srbi... te tako i ostali susjedi. Svi bi se trebali vratiti „veri svojih otaca“ tj. pravoslavlju, a samim time i srpstvu. Rezultat je poticanje uvjerenja da na prostoru južnoslavenskih zemalja žive uglavnom Srbi, najrašireniji i najbrojniji narod u ovom dijelu Europe (Klemenčić,1993.; 288).

Velikosrpski ideolozi često su isticali superiornost Srba i njihovu predodređenost da baš oni budu državotvorni narod koji bi apsorbirao ili okupio ostale Južne Slavene. Krajnji cilj je ujedinjenje svih „srpskih zemalja“ (stvarno srpskih i lažno srpskih) u Veliku Srbiju. Jovan Cvijić, početkom 20. st., bio je utemeljitelj suvremene srpske geografske znanosti i znanstvenik svjetskog glasa. Zlorabio je stečeni ugled stavljajući se u službu srbijanske velikodržavne ideje i akcije. Već tada je opravdavao posezanje Srbije za sjevernom Albanijom opravdavajući to potrebom izlaza Srbije na more. Cvijić izriče: „Svet treba da zna i da se uveri, da Srbija može da operiše s mnogo većom celinom, no što je njena teritorija. Od Srbije mogu da pođu najveće teritorijalne transformacije“ (Brandt i sur, 1991.; 331). Dakle, cilj je ujedinjenje svih „srpskih zemalja“ u Veliku Srbiju. Novija jednoznačna izreka glasi: „svi Srbi u jednoj državi, pa Srbija po „prirodnom“ pravu treba preuzeti ulogu balkanskog hegemonu.

TEMELJNA OBILJEŽJA VELIKOSRPSKE IDEOLOGIJE

„Ideologija srpskog nacionalizma negovana je i razvijana narodnim pesmama. Iz nje redovno izbija demokratski duh, revolucionarno raspoloženje, osećanje pravde i izražavanje prkosa. Narodna politička misao je visokomoralna, pa su njeni etički postulati dostojni antičkih vrhunaca, čitave plejade starogrčkih filozofa“ (Šešelj,2003.;975).

Biti Srbin i živjeti u Srbiji, a ne biti nacionalno opsjednut, bilo bi danas vrlo loše i začuđujuće. Srpska nacionalna mitologija je u osnovi ratnička mitologija proizašla iz srpske povijesti, preopterećena ratovima za oslobođenje. Srbi su bili hrabri borci za svoje nacionalno oslobođenje. Spominjani su kao pošteni i neustrašivi, čak usprkos velikim gubitcima zbog čega su se često smatrali najvećim žrtvama balkanske povijesti. „Pratio ih je“, često spominjan osjećaj izdaje od strane svojih „bratskih“ naroda. Stoga, a poradi veće mobilizacije naroda, nacionalistički lideri ili „očevi nacije“ izmislili su izreku „Srbi uvijek pobjeđuju u ratu, a gube u miru“. Ovom izrekom nastojalo se izmanipulirati, a ujedno mobilizirati Srbe koji žive u nekim

drugim regijama da počnu borbu za „nacionalna prava i oslobođenje“. To huškanje za neke političare postaje osnova političkog preživljavanja.

Osnovne značajke velikosrpske ideologije su autoritarnost i nacionalizam. Autoritarnost je očita posljedica neizgrađene, neprofilirane demokratske kulture te predstavlja spremnost na nekritičko i nepromišljeno slijedenje elita. Sve to omogućava nacionalističku mobilizaciju masa. Nacionalizam je trajno latentno prisutan barem kod određenih grupacija i građana Srbije. Srpski nacionalni identitet, zbog svoje povijesti i uglavnom ruralne tradicije, postao je izrazito patrijarhalan. Žene su ostavljene na margini nacionalne povijesti. One su „čuvarice“ - zaštitnice djece, muškaraca i domova. Kao takve su važne, ali moramo reći da je njihova uloga pasivna i statična. U vrijeme ne tako davne povijesti, agresivni nacionalizam pokazao je svoje nasilno muško lice. Uloge žena u unaprijed definirane i ukorijenjene u temelje društva. One mogu postati „herojske majke“ koje su usmjerile živote svojih sinova velikom povijesnom cilju svoje nacije.

Agresivni nacionalizam uvijek se realizira kroz upotrebu sile. Nacionalistička ideologija i ratna mašinerija zasnovane su na manipulaciji vrijednostima muškosti kako je to već prije definirano u patrijarhatu. Njihove žrtve su uvijek „drugi“ - a to su baš svi oni koji misle, ponašaju se ili djeluju drugačije od njih. „Rat je jedna od ključnih vrijednosti konzervativne revolucije. Ideja da rat obnavlja naciju javlja se kod svih autora konzervativne revolucije. Rat je ujedno i jedna od ključnih legitimacijskih pripovijesti nove desnice. Ovdje valja napomenuti da postavljanje rata u središte nacionalnog identiteta zapravo nije rijetko“ (Cipek, 2022.; 11).

Srpska nacionalistička ideologija neposredno prije ratnih sukoba i raspada SFRJ obuhvaćala je elemente vrijednosne orijentacije iz Drugog svjetskog rata, iz vremena kraljevine SHS-a i prve Jugoslavije, a možemo reći da čak i iz predjugoslavenskog vremena. A kako smo prije spomenuli, autoritarnost stanovništva javlja se kao posljedica nepostojanja demokratske političke kulture te kao takva označava spremnost „većine stanovništva da bespogovorno prihvaća zahtjeve nadređenih“ (Lazić, 2004.; 45). Došlo je do masovne mobilizacije pučana - stanovnika Srbije, do brzog prihvaćanja promjena i vrijednosnih orijentacija koje su nametnute od strane političkih elita.

Nacionalizam je uglavnom užasna bolest koja u praksi daje „slobodu“ potisnutoj agresivnoj potrebi za nasiljem. Nažalost, znamo da su nasilje i okrutnost opravdani pri obrani života, nacionalnog identiteta i opstanka, ali tu moramo imati u vidu da jednom kada se njime krene, nasilja ima svugdje, i na ratnom polju, kod kuće, u politici i na ulici. Nasilje je zlo i njemu se ne treba definirati teritorij, već samo žrtve. Žrtve mogu biti svi. I muškarci i žene! Većina ih je prisiljena i natjerana da postanu nasilni. Zbog takvih pritisaka ljudi ubijaju druge ljude na

bojnom polju. Muškarci siluju i ubijaju neprijateljski puk - žene, kćeri, sestre i majke. Žene kao žrtve rata smatraju se sredstvom ponižavanja i demoralizacije neprijatelja. Neprijatelj je muškarac, a svi ostali su pristaše ili njihova imovina. Stoga nema moćnijega alata za agresivnu nacionalističku ideologiju nego viktimizirati (diskriminirati) „njihove“ žrtve. „Nasilje se ne shvaća kao nešto što će se zbiti spontano, kao ishod provale bijesa i gorčine, nego kao pažljivo isplanirano postupanje. U tom planu ključan je odabir pravog vremena, prepoznavanje onog pravog momenta kada treba posegnuti za nasiljem. Zadaća je ideologije da traga za tim revolucionarnim momentom“ (Cipek, 2022.; 12).

Postoje mnoge tragične priče i primjeri muškaraca koji su psihološki uništeni, samim time što si morali sudjelovati u ratu, odati se nasilju i mržnji kako bi bili „dobri“ predstavnici svoga naroda, domoljubi i pravi muškarci.

U svome dijelu S. Vukosavljević (1962; 165) navodi da su srpski seljaci pod Osmanlijama živjeli u svojim zajednicama što navodi na njihovu tolerantnost. Nije bilo kulturnog imperijalizma te je srpskim zajednicama prepušteno da i dalje održavaju svoju tradicionalnu narodnu kulturu bez potrebe iskazivanja svog identiteta kako to čine u nacionalizmu. Očito je to razlog da su se u takvoj izoliranoj sredini do danas očuvali poganski običaji koji nisu bili potiskivani što je bio slučaj u katoličkoj Europi. Upravo stoga, a uz pomoć pravoslavlja i kasnije nacionalne države, srpska narodna kultura pretvorila se u temelj srpske homogenosti koja je rezultirala srpskim nacionalizmom i formiranjem srpske nacije. Upravo na temelju homogenosti zasnovan je svaki nacionalizam (Gellner,1998.; 58-59). Srpska kultura bila je samo narodna, a utjecaji Europe svodili su se samo na pojedine odraze. Skromnih početaka, početkom 19.st., srpska kultura doživljava svoj razvoj. Prihvatanje dostignuća europske kulture bila je samo pseudodifuzija, očito sa ciljem da osposobi naciju da nadvlada susjede i osvoji nove teritorije. Sve je bilo samo „privid i maska“, a i dalje je opstala i živjela tradicionalna, patrijarhalna kultura koja je i danas ponos srpskog nacionalizma. Upravo iz te kulture nacionalizam crpi materijale za svoju ideologiju i programe.

Srpska država koja se stvarala početkom 19.st., nakon ustanaka, razvila se iz hajdučke narodne vojske, činovništva nastalog od bivših korumpiranih sakupljača poreza. Snažan poticaj davalo je pravoslavno svećenstvo koje je mrzilo islam (Pederin,1994.; 706).

Vođa prvog srpskog ustanka- Karađorđe - prije je bio hajduk, te taj podatak daje ustanku patrijarhalno obilježje i značajku - „nasilje svakidašnjice“. Poslije ustanka Srbi su dobili despocijsku vlast, domaću, Miloš Obrenović. Taj oblik vlasti traje do danas. Stvorena je ideja o Velikoj Srbiji, dok Srpska pravoslavna crkva kao dio državnog aparata brani ideju da svi Srbi imaju pravo živjeti u istoj državi. Buđenje srpske nacionalne svijesti u 19. i 20.st. pokazuje

isključivost. Srpsko patrijarhalno društvo stoljećima je živjelo u okvirima despocijske vlasti koja je u doba modernog nacionalizma vješto koristila situacije i okolnosti za poticanje instrumentalizirane agresije.

SVETOSAVSKI NACIONALIZAM

To je desna politička ideologija koja kao takva predstavlja spoj srpskog nacionalizma i pravoslavnog klerikalizma. Nastala 1930-tih godina u Kraljevini Jugoslaviji. Značajni ideolozi su pravoslavni episkop Nikolaj Velimirović - vrlo nadareni govornik i srpski nacionalist, osnivač desničarske političke ideologije svetosavskog nacionalizma i srpski profašistički političar Dimitrije Ljotić. Nikolaj Velimirović se smatra duhovnim inspiratorom Ljotićeve organizacije ZBOR. Zbor kao narodni politički pokret, registriran i kao stranka, bio je fašistički. Osnovan je 1935. godine, a imao je uzore u desničarskim i fašističkim strankama Italije, Njemačke i Francuske.

Velimirović je kritizirao humanizam, europske civilizacije, materijalistički duh. Nije volio Europu i o njoj razmišlja kao o velikom zlu kojeg se treba čuvati. Uz to prezirao je Europsku kulturu, znanost i naprednost. Ali zato bio je duboko zanesen srpskom prošlošću nemanjičkog razdoblja te je ona stoga trebala biti temeljem nove srpske stvarnosti. Godine 2003. Srpska pravoslavna crkva Velimirovića proglašava svecem te se od tada slavi kao Sveti Nikolaj Žički. Bit svetosavske ideologije je polazište - jedan narod, jedna religija u jednoj državi. Ona se zalaže za srpske srednjovjekovne vrijednosti (bogoljublje, viteštvo, sabornost) te za uspostavljanje srpske pravoslavne teokracije na prostoru od „Kupe do Vardara i od Dunava do Jadranskog mora“. Pobožnici ove ideologije odbacuju zapadnu kulturu, demokraciju, liberalizam, ljudska prava, antifašističku tradiciju i ekumenski dijalog. Jednom riječju: oni su isključivi, sa pomanjkanjem tolerancije, šire nesnošljivost.

Termin *svetosavlje* koristi se u Srbiji, a potječe od osnivača Svetog Save. Time se naglašava etnički srpski karakter, naspram univerzalnom karakteru pravoslavne crkve koja je jedna od najstarijih vjerskih organizacija na svijetu. Bila je ujedinjena s Rimokatoličkom crkvom sve do raskola 1054. godine. Riječ *svetosavlje* neki autori izbjegavaju zato što ona „nema neposrednu veza sa imenom i djelom Save Nemanjića“ te oni ističu da je Nikolaj Velimirović taj koji je Svetom Savi pripisao nacionalizam kojeg kod njega nema.

Srpski desničarski političar i suradnik nacista za vrijeme Drugog svjetskog rata bio je protivnik zapadne demokracije, pluralizma i svega što ide s tim. Veličao je seoske vrijednosti i tradicionalno uređenje društva. Već smo prije spomenuli da je Ljotić osnovao fašistički pokret

ZBOR koji je nakon njemačke okupacije Srbije 1941. godine stavljen u službu nacizma. Zalažu se za protukomunizam, borbu protiv „židovske zavjere“ i staleško uređenje države. „Da bi nametnuli nedemokratske oblike vladavine, po konceptu tadašnjih fašističkih zemalja Nemačke i Italije, profašistički elementi u Jugoslaviji žestoko su se suprotstavljali svim progresivnim i demokratskim snagama. U ovim nastojanjima naročito se isticao pokret Dimitrija Ljotića Zbor. Dok je u predratnim godinama Ljotić neumorno propagirao svoju organizaciju i fašističku ideologiju, dotle je u toku okupacije u drugom svetskom ratu svojim političkim i vojnim akcijama, pod patronatom i uz punu pomoć Trećeg Rajha, nastojao da ostvari fašističko uređenje u okupiranoj Srbiji i da postane njen „firer“. (Stefanović, 1984.; 5).

Dok Ljotić surađuje, Velimirović odbija suradnju s nacistima tijekom okupacije i završava u logoru Dachau. Velimirović za izbijanje rata optužuje sve suvremene ideologije Europe, osim fašizma, čiji izum pripisuje Židovima, odnosno „njihovom ocu vragu“. Zbog takvog stava mnogi Velimirovića smatraju glavnim ideologom antisemitizma. Zbog bliskosti s Ljotićem i povezanosti s političkom organizacijom ZBOR, Velimirović je izbjegao iz zemlje i umro u egzilu.

Dok je opstojala SFRJ Velimirović je smatran suradnikom fašista i izdajnikom. Crkva je odvojena od države i Nikolajevih pristaša nije bilo. Nakon smrti J. Broza Tita započinje proces rehabilitacije Nikolaja Velimirovića koji je pokrenuo njegov sinovac episkop Jovan Velimirović u Šabačko - valjevskoj eparhiji (Byford, 2009).¹ Njegova djela su: „Kasijana“, „Zemlja Nedođija“, „Žetve Gospodnje“, „Divan“ i njegovo posljednje, nedovršeno djelo „Jedini Čovekoljubac“. Poznati su mnoge anegdote i citati iz njegovih djela. Navodi se anegdota iz razgovora Nikole Tesle i vladike Nikolaja Velimirovića: – „Zavidi li ko gubavome? Ne zavidi. Zašto onda poneko zavidi zlome, kad je zlo veća bolest od gube? Guba je bolest tela, a zlo je bolest duše.“ ; ili citat N.Velimirovića: – „Od mnogih koji jure za bogaćenjem čučješ ovakvo opravdanje: „Kad se obogatim, moći ću činiti dobra dela!“ Ne veruj im, jer obmanjuju i tebe i sebe.“²

STRANAČKI SUSTAV U SRBIJI

Oglede velikosrpske ideologije može se naći u stavovima i potenciranim vrijednostima, kako kod političkih stranaka - tako i kod dijela srbijanskih glasača. Neminovni su odrazi povijesno-etničkih rascjepa i podjela koje su dominirale političkom stvarnosti i utjecali na strukturiranje

¹ <https://www.intermagazin.rs/srpski-svetitelj-biografija-svetog-vladike-nikolaja-velimirovica/> ; <https://web.archive.org/web/20100115010506/http://www.pescanik.net/content/view/3712/130>

² <https://putevimapravoslavija.info/izreke-i-citati-svetog-vladike-nikolaja-velimirovica/>

tj. oblikovanje stranačkog sustava. Stalno održavane postavke su posebno isticane postavke velikosrpske ideologije, - autoritarnosti i populizam.

Naime, nakon Drugog svjetskog rata borba protiv okupatora u Jugoslaviji povelala su dva pokreta: Četnički pokret pukovnika Dragoljuba Draže Mihailovića koji postaje legalna Jugoslavenska vojska priznata od kralja Petra II. Karađorđevića i jugoslavenske izbjegličke Vlade u Londonu i partizanski pokret pokrenut od KPJ na čelu s Josipom Brozom Titom. Pokreti su surađivali, ali ubrzo zbog političkih nesuglasica dolazi do razmimoilaženja što je dovelo do građanskog rata.

Četnički pokret je izrazito monarhistički i nacionalistički usmjeren. „Izdaja zapadnih saveznika i prepuštanje cele Jugoslavije komunističkom vođi Titu ideološki su potpuno dezorijentisali Ravnogorski četnički pokret jer su sve njegove političke projekcije počivale na proceni da će doći do iskrcavanja zapadnih saveznika na Balkanu, njihovog sukoba sa Sovjetskim Savezom u nepojmljivom antikomunizmu Ruzvelta i Čerčila. Ništa se od toga nije ispunilo“ (Šešelj,2003.;991). Nakon rata na vlast dolazi KPJ koja je započela sa političkim progonima neistomišljenika i protivnika. Tako će biti suđeno generalu Draži koji je ubijen zbog suradnje s okupatorima.

U zadnjoj dekadi 20. stoljeća raspadom SFRJ naglo je jačao nacionalizam. Oformili su se mnogi nacionalistički i militaristički pokreti. Ističe se Srpska radikalna stranka čiji je vođa bio prof. dr. Vojislav Šešelj i Srpski pokret obnove na čelu s književnikom Vukom Draškovićem. Tu svakako treba spomenuti militantnu organizaciju Srpska dobrovoljačka garda na čelu sa Željkom Ražnatovićem Arkanom, zatim garda Panteri, Beli orlovi, Škorpioni i dr. Svi oni će imati veliku podršku među Srbima u ostalim republikama, a tu su i „dokazani patriote“ među političarima i vojskovođama kao što su Radovan Karadžić, Ratko Mladić i Mile Martić. Politička scena Srbije obilježena je vladavinom Socijalističke partije Srbije – SPS i Slobodanom Miloševićem koji će imati protutežu u slaboj oporbi podijeljenoj na nacionalistički i liberalno - demokratski dio. „... na Balkanu se dogodilo ono od čega smo najviše strahovali. Milošević je deset godina pokušao stvoriti Veliku Srbiju, prouzročivši smrt četvrt milijuna ljudi, dok je milijune protjerao iz njihovih domova i uzdrmao ravnotežu cjelokupnog područja. Zato je NATO sa svojim ortacima morao djelovati, prvo u Bosni i zatim na Kosovu“ (Ahtisaari,2002.;183).

Odlaskom Miloševića vladajuća politička elita je i dalje podijeljena na građanski i nacionalistički politički blok, a u oporbi dvije antisistemske stranke, SPS i SRS. „Ideja imperija nedvojbeno spada u „*strukturu dugog trajanja*“ u srpskoj povijesti. U najnovije vrijeme, uz Srpsku radikalnu stranku, otvoreno je podupiru i brojne fašističke stranke i grupe poput

Otačestvenog pokreta: *Obraz, Nacionalnog stroja te klerikalnog Srpskog Sabora Dveri*“ (Cipek, 2010.; 323).

Ovi moderni srpski radikali (Vojislav Šešelj, SRS) neupitno su glavni nositelji srpskog nacionalizma i primjer ekstremno nacionalističke stranke koja zagovara antizapadnu i antieuropsku poziciju. Njihov cilj je i dalje zagovor i ostvarenje velikosrpske ideje: „koncept Velike Srbije predstavlja smisao postojanja SRS-a“. Radikali zadnjih desetljeća su bili zastupljeni povećanim brojem zastupnika u srbijanskom parlamentu (Esterajher, 2013.; 65-66). Srpski nacionalizam nije samo prisutan u okviru političke ideologije SRS-a jer isto tako on je prisutan i kod većine desnih konzervativaca, kao npr. DSS Vojislava Koštunice i SNS Tomislava Nikolića. SNS (Srpska napredna stranka) Tomislava Nikolića i Aleksandra Vučića nastaje „raspadom“ unutar SRS-a Vojislava Šešelja te dio bivših radikala formira novu stranku koja ublažava svoju retoriku radi privlačenja novog članstva i glasače desnog centra, a zadržava autoritarni mentalitet. U to ime Tomislav Nikolić je jednom prigodom izjavio: „ Nisam promijenio ni jedan stav otkad sam napustio SRS, i dalje sanjam Veliku Srbiju“ (Lazić, 2011.). Sve ovo pokazuje kako dio srpskih političkih stanaka te i većinski dio glasačkog tijela dijele vrijednosne orijentacije nacionalizma, autoritarnosti i tradicionalizma te kako glasačko tijelo i dalje pokazuje sklonost ka populističkim ideologijama (Esterajher, 2013.; 67).

IZVANPARLAMENTARNE EKSTREMISTIČKE SKUPINE

Pored već spomenutih političkih stranaka postoje i brojne skupine koje dijele pojedina velikosrpska stajališta. Pored različitih četničkih organizacija i udruga u zemlji i inozemstvu, spomenut ćemo još bar nekoliko ekstremističkih organizacija koje djeluju protiv pojedinaca i skupina za koje postoje mišljenja da ne dijele srpske tradicijske vrijednosti. To su : Dveri, Obraz, Zavetnici, SNP 1389, Nacionalni stroj, Levijatan, Narodna patrola, Combat 18, i dr. Protiv neistomišljenika većina primjenjuje nasilje, kao npr. protiv liberalnih intelektualaca, dijela medija, aktivista LGBT, itd.

Ravnogorski pokret koji nastoji slijediti tradiciju četništva i Draže Mihailovića svakako je najstariji među svojim. Postoje brojne udruge u Srbiji, Europi, SAD-u, Australiji koje na različite načine vjerno promiču velikosrpske ciljeve, zagovaraju povratak monarhizma, zalažu se za jačanje SPC-a u srpskom društvu, a ističu potrebu povezivanja Srba te time i pretenziju na područja drugih država koja su naseljena Srbima (Esterajher, 2013.;68).

Na tragu spomenutog su i brojne ekstremističke organizacije koje se u ideološkom smislu vrlo malo ili nimalo ne razlikuju. Ponekad se znaju sukobiti, ali to je većinom na personalnoj osnovi. Povezanost vlasti i pobornika tih grupa je javna tajna, tako da protivnici Vučićeva režima istovremeno su i neprijatelji ekstremista. Skloni su stvaranju i širenju teorija zavjere, po nekom nepisanom pravilu su ljubitelji Rusije i Vladimira Putina, negiraju koncept ljudskih prava, skloni su „otkrivanju unutrašnjih neprijatelja“... Uobičajeno je negiranje ili opravdanje zločina Srba npr. učinjenih za vrijeme Domovinskog rata u Hrvatskoj, a isto tako skloni su preuveličavanju zločina nad Srbima. Imaju zamisao uloge „srpske žene“ - treba biti pratilja muškarca, rađati djecu i brinuti o njima i mužu. Ne podnose pripadnike manjina i drugih marginaliziranih grupa toliko da ih gotovo izjednačavaju sa pravim neprijateljima. Porast desnog ekstremizma je globalni fenomen, a u Srbiji je pronašao plodno tlo jer se oslanja na nikad osporenu „ideologiju srpskog nacionalizma“. Traže se i uvijek pronalaze novi neprijatelji. Teško je u Srbiji prepoznati razliku između onog što zastupaju ekstremističke grupacije i onoga što je (ne)zvanična politika vlasti i medija pod njenom kontrolom.³

Profesor psihologije na filozofskom fakultetu u Novom Sadu Vladimir Mihić kaže da u Srbiji „nema nikakve sumnje“ da su brojne ekstremističke organizacije koje su stvorene uz pomoć sadašnje vlasti ili makar imaju prešutnu podršku vlasti. Kaže, time vlast usmjerava pažnju građana na to da postoje „gori od nas“, ali isto tako koriste ove organizacije i za zastrašivanje neposlušnih građana koji znaju da im na vrata može upasti „borac“ te da policija neće raditi svoj posao. Prema njegovom mišljenju „vlast se već godinama trudi da stvori što neobrazovanijeg, nepismenijeg i poslušnijeg građanina, i sada ubire plodove takve organiziranosti“.⁴

„...upravo država, zato što ima isključivo pravo odlučivanja o ratu i miru, bitno određuje povijest nacije“ (Cipek, 2022.; 14).

Direktor beogradskog instituta za europske poslove Naim Leo Beširi ističe da postoje indicije da su ekstremističke organizacije u Srbiji dijelovi kriminalnih struktura koje surađuju sa vlastima. One siju strah i njima bi se trebalo stati na put. Vlast ih koristi kao instrument za zastrašivanje, skretanje pažnje s ekonomskih i političkih problema, a sve u svrhu parlamentarne izborne kampanje. Članovi takvih grupa nisu ljudi koji bi se brinuli za sigurnost i blagostanje ljudi. Država sa njima koketira i surađuje za „male novce“. U nepostojanju reakcije državnih

³ <https://balkans.aljazeera.net teme/2021/10/17/ekstremisti-i-antimigranti-u-sluzbi-vlasti-srbije>

⁴ <https://balkans.aljazeera.net teme/2021/10/17/ekstremisti-i-antimigranti-u-sluzbi-vlasti-srbije>

organa na pojave koje „truju“ društvo, očito se sve stavlja u ruke građana koji trebaju razmisliti kome dati podršku na izborima pa i izaći na ulicu ako zatreba.⁵

DVERI

Dveri - pokret za život Srbije (bivši Srpski Sabor Dveri). To je organizacija koja je nastala od ekstremno desnih i konzervativnih studenata koji su zagovarali tradicionalne i obiteljske vrijednosti, ali su isto tako za osude različitih rodnih skupina, protiv neovisnosti Kosova i autonomije Vojvodine, što biva sadržajem njihove ideološke pozicije. Zauzimaju se za stvaranje „srpske mreže“ kao forme srpske integracije u bilo kom obliku i području (Esterajher, 2013.: 68).

Dveri su nastale 1999.god. kao organizacija okupljena oko istoimenog časopisa. U početku su djelovali kao nevladina organizacija koja promiče vrijednosti pravoslavnog kršćanstva i porodice. Od 2023. dio su koalicije Nacionalno okupljanje. 2015. godine su Dveri upisane u registar političkih organizacija Republike Srbije pod nazivom *Srpski pokret Dveri*. „Pokret se dijelom definira demoniziranjem specifičnog 'Drugog'. Taj 'Drugi' se promijenio od Židova, na samom početku, do homoseksualaca, a posljednjih godina putem navodne kampanje za 'obitelj', bilo čega što se čini prijetnjom tradicionalnim normama. Osim toga, pokret tvrdi da se bori za zaštitu srpske etničnosti i srpske nacije“ (Mladenov Jovanović, 2018.: 482).

Dveri promoviraju srpsku nacionalističku ideologiju. U samom početku osnivanja Dveri su bile usmjerene na kršćanski fundamentalizam, klerofašizam i ultranacionalizam, a držale su poziciju krajnje desnice. Ideologija pokreta je također predočena kao fašistička i antisemitska. U tom duhu i tako usmjereni izdavali su knjige i časopise takvog sadržaja. Vodili su kampanju protiv pobačaja. Dakle, podržavaju kršćansku desnicu i monarhizam. Znanstvenici su opisali njene ideološke stavove kao ksenofobične i to najviše zbog njihovih kršćansko-desničarskih stavova. Isto tako, uz sve spomenuto, Dveri su također poznat kao uporni protivnik prava LGBT+ osoba koje su organizirale antigay protest kao oblik „obrane porodice i budućnosti srpskog naroda“.⁶ Uoči Parade ponosa 2011. u Beogradu, Dveri su upozorile javnost da bi organizacija i provedba ovakvog događaja mogla inicirati velike društvene nemire i nered. Istaknuli su da ako Vlada dozvoli održavanje Parade Beograd bi mogao gorjeti. U strahu od sukoba Parada je otkazana što je bilo izuzetno kritizirano od strane grupa koje se zalažu za ljudska prava. „Od 2010. godine članovi Dveri organiziraju tzv. „obiteljske šetnje“. Ovo je bio značajan razvoj: „u retrospektivi,

⁵ <https://balkans.aljazeera.net teme/2021/10/17/ekstremisti-i-antimigranti-u-sluzbi-vlasti-srbije>

⁶ <https://dveri.rs/zasto-dveri/program/promena-sistema>

označio je početak njihovog širenja iz udruge građana u novu političku stranku“. Međutim, ovaj naizgled bezazleni naziv služi kako bi prikrilo pravu namjeru, koja u biti jest promocija javne šetnje protiv homoseksualnosti, jer su ove „obiteljske šetnje“ često organizirane istog dana i u isto vrijeme kao i Povorka ponosa“ (Mladenov Jovanović, 2018.; 498).

No, kako je vrijeme prolazilo, Dveri su sa prvotnih stavova prešle na desničarsku poziciju, ali su zadržale nacionalističke i konzervativne stavove. Označeni su kao stranka desničarskog populizma zbog protivljenja ilegalnoj imigraciji i euroskepticizmu. Podržava ekonomski nacionalizam, protekcijonizam i ekonacionalizam. Dveri kao takve surađuju sa Alternativom za Njemačku i ostalim članovima Identiteta i demokracije. Današnji predsjednik Dveri je Boško Obradović. Za sam kraj treba naglasiti da je i kod njih apostrofirana potreba povratka Srba iz dijaspore u „matične srpske zemlje na Balkanu“. Tu politiku povratka trebala bi podržati i srbijanska državna politika. Ističu slogan : „Saberimo Srbe, sve i svuda“ kao model nacionalnog organiziranja. Usprkos svom nastojanju, istraživanje javnog mnijenja pokazuje da Dveri nemaju veće šanse za ulazak u Srbijanski parlament. (Esterajher, 2013.; 68).

Srpski pokret Dveri je prepoznatljiv po obiteljskoj politici i težnjama, ekonomskom patriotizmu i socijalnoj solidarnosti, zalaganju za povrat redovnog služenja vojnog roka, ustavobraniteljskoj borbi za očuvanje Kosova i Metohije u sastavu Srbije, podjednakoj brizi za Srbe u „regionu“, a posebno o srpskim nacionalnim interesima u Republici Srpskoj, Crnoj Gori i Krajini... Također, svi oni koji ne žele da Srbija postane najveći migrantski centar na Balkanu, koji se protive GMO i izgradnji mini-hidroelektrana koje rijeke „zatvaraju“ u cijevi, koje su za domaći ekonomski interes a ne za subvencioniranje stranih firmi, koji ne prihvaćaju nametnutu laž da su Srbi krivi za sve ratove u bivšoj Jugoslaviji i sa „gnušanjem“ odbacuju izmišljenu krivicu da su Srbi genocidan narod, koji se protive ukidanju privatnosti i totalitarnoj kontroli nad stanovništvom, čipiranju osobnih dokumenata i ljudi, centraliziranim bazama ličnih podataka i nadzoru građana kamerama sa identifikacijom lica, koji se protive „reality show-ovima“ i sistematskom urušavanju sistema vrijednosti srpske nacije - u Srpskom pokretu Dveri imaju svog političkog zastupnika i zaštitnika.⁷

Dveri ističu da promjena vlasti više nije dovoljna, potrebna je promjena sistema koji ne valja. Vlast se mijenjala, ali je sistem već godinama nepromijenjen. Nakon svake promijene vlasti ostajalo je sve isto ili bilo još gore. Promjena vlasti nije dovoljna, već je potrebna promjena kompletnog korumpiranog političkog sistema koji vlada već desetljećima, a u mnogo čemu se

⁷ <https://dveri.rs/zasto-dveri/program/promena-sistema>

nije promijenio od Drugog svjetskog rata. Pokret Dveri nudi put promijene sistema i sigurnosti za sve, u kome je Srbija na prvom mjestu.

Dveri se zalažu za reformu pravosuđa koje mora postati zaštitnik interesa građana, a ne vlasti. Stoga je potrebno zavest i provest vladavinu zakona, a ne moćnih i nedodirljivih pojedinaca. Tu je bit izgradnja nezavisnih državnih institucija koje neće biti pod kontrolom izvršne vlasti već pod vlašću zakona. Da bi došlo do sigurne vladavine prava potrebno je zavest novi mehanizam za konačno ostvarenje pravde u Srbiji i svaku vrstu odgovornosti. Na prvom mjestu, i za primjer, to mora biti odgovornost nosilaca javnih funkcija za kršenje zakona, pronevjere, pranje novca, kriminal i korupciju.

Zalažu se za lustraciju, te tvrde da je ona neophodna jer rješava probleme korumpiranog sistema u kojemu desetljećem djeluje ista korumpirana struktura političara, novinara, policajaca, tužitelja i sudaca. Takav politički sistem je zreo za lustraciju i ne postoji drugi način njegovog ozdravljenja i očišćenja. Lustracija bi trebala uspostaviti situaciju takvom da onaj tko bi se pokazao sklon protuzakonitim i nečasnim radnjama više se ne bi mogao baviti politikom i raditi u državnoj službi.

Očuvanje prirode za Dveri ima duboki nacionalni i domoljubni smisao. Oni smatraju da ekološka sigurnost Srbije mora biti podignuta na najvišu moguću razinu. Ekološko pustošenje Srbije i zauzimanje najljepših dijelova zemlje od strane najimućnijih govori kako vlast svojom politikom slijedi naredbe elite na štetu svojih sugrađana. Ekološka svijest mora postati važan dio nacionalne svijesti i elementarnog domoljublja. Po njima treba odbaciti dogmu o slobodnom tržištu i oslanjanje na uvoz hrane, posebno u uvjetima globalnog zdravstvenog rizika te osigurati prehrambenu sigurnost i samodovoljnost. Država se ne smije pretvoriti u smetlište, izvor zaraze i bolesti. Zato će Zelena akcija Dveri donijeti zakon koji će doprinijeti očuvanju životne sredine.⁸ Nešto slično o tome govori Carl Schmitt u djelu „Nomos zemlje“, govori o „prostornom planiranju“. Govori o zemlji koja mora biti zaštićena, razgraničena i regulirana zakonom. Donošenjem Zakona taj „komad zemlje“ postaje politička činjenica. Schmitt daje sliku čovjeka kojeg karakterizira sukob i nasilje. „Nova desnica“ se često poziva na Schmitta kao na osnovu svoje anti-egalitarne ideologije i svog proto-völkisch (proto-narodnog) prostornog razmišljanja.

Dveri danas u Srbiji doživljavaju grad kao destabiliziranu sredinu, gotovo bez identiteta i nejasne perspektive. To je sredina koja gubi na značaju bez jasnog modela razvojne politike. Dveri grad doživljavaju kao „stanje duha“ njegovih građana. Ti građani imaju „pravo na grad“

⁸ <https://dveri.rs/zasto-dveri/program/promena-sistema>

- što znači da imaju pravo promišljati i odlučivati o tom gradu u kome žive. Imaju pravo zauzeti strategiju daljnjeg razvitka, očuvati arhitekturno nasljeđe i kulturne spomenike, kao i kreirati novi urbani identitet. „Novoj desnici je neprihvatljiva otvorenost grada za novo, za doseljenike jer nužno dovodi do miješanja kultura. Svekolika otvorenost je sumnjiva i neprihvatljiva...“ (Cipek, 2022.; 17).

Dveri „novi grad“ vidi kao otvoreni demokratski prostor koji povezuje zainteresirano i aktivno građanstvo te stvara pretpostavke za participaciju u osmišljavanju i donošenju odluka u vezi sa stvarnim potrebama ljudi koji u gradu žive. Zalagat će se za očuvanje svih gradskih vrtova i parkova, fontana i toaleta. Učinit će parkove atraktivnim i sigurnom urbanim prostorom, za mlade i stare. Potrebno je poticati povećanje udjela biciklističkog prometa i pješaćenja u ukupnom gradskom prometu. Novi grad mora biti po mjeri čovjeka i njegove obitelji. To znači da on mora biti grad zdravlja, sporta, zdravih stilova života i zdrave hrane. U tome novom gradu nitko ne smije biti zaboravljen, gladan, usamljen, bez struje i vode, kao i osnovne zdravstvene i socijalne zaštite, niti mu može biti oduzet obiteljski dom. To je grad – prostor društvene solidarnosti. Da bi sve spomenuto realizirali, Dveri srpskom građanstvu poručuju, potrebno je da ostanu tu u svojoj državi, da bi napravili državu po svojoj mjeri u kojoj će narod odlučivati. „Mi ćemo odlučivati, kontrolirati, čuvati i tu živjeti“. Treba ostati, a ne otići, kako bi svi zajedno promijenili sistem i uživali u plodovima tog nekog boljeg i ljepšeg života u uređenoj državi. „Potaknuti antieuropskim osjećajima, Dveri često objavljuju pamflete s naslovima poput 'Svi na front protiv EU!'. U njima se često sugeriraju konotacije rata i sukoba, što se vidi u upotrebi riječi jasno povezanih s borbom, poput 'front'...“ (Mladenov Jovanović, 2018.; 487).

Što se tiče odnosa prema autonomnoj pokrajini Kosovo i Metohija, u prijedlogu predanom Narodnoj skupštini Republike Srbije, članovi pokreta Dveri polaze od podrške državnoj tradiciji koja ističe i objašnjava pravo na AP Kosovo i Metohija kao sastavnom dijelu teritorija Republike Srbije. Oni ističu da se okupacija tog dijela srpskog državnog teritorija dogodila nakon nelegalne i nelegitimne agresije NATO-a na SRJ kao pravne prethodnice Republike Srbije. Stoga je državni cilj fizički povratak njenih državnih organa i institucija na teritorij AP Kosova i Metohije. Bez toga zahtjeva, a za koji se Dveri zalažu, nije moguće sprovesti ustavnu normu o jedinstvenom pravnom poretku koji važi na cijelom teritoriju Republike Srbije, uključujući i AP Kosovo i Metohiju.

Počev od 2000. godine uočen je nedostatak volje da se na legitiman i legalan način sačuva AP Kosovo i Metohija u sastavu Republike Srbije. Sve vlasti do sada su se zalagale za Kosovo i Metohiju u sastavu Srbije, ali ni jedna vlast nije do kraja inzistirala na potpunoj realizaciji Rezolucije 1244 UN. Tome su pogodovale i europske integracije i pod pritiskom istih niz

pogrešnih poteza svih koji su obnašali vlast. EU ima jednu konstantu: što je Srbija bliže EU, to je AP Kosovo i Metohija sve dalje od Srbije. U međuvremenu je 100-tinjak država priznalo Kosovo i njezinu nezavisnost. Točnije: „Kosovo je djelomično priznata država u jugoistočnoj Europi. U veljači 2008. Skupština Kosova proglasila je Republiku Kosovo, koju je do 19. veljače 2022. priznalo 97 od 193 država članica UN-a, te četiri ne-članice UN-a: Suvereni malteški vojni red, Republika Kina, Cookovo Otočje i Niue.“⁹ Članice EU koje Kosovo ne priznaju kao neovisnu državu su: Španjolska, Slovačka, Cipar, Rumunjska i Grčka.

Vlada Republike Srbije ne priznaje Kosovo kao suverenu državu, ali ni ne ostvaruje niti jedan vid suverenosti na teritoriji Kosova već radi na normalizaciji odnosa u skladu sa Briselskim sporazumom.

OTAČESTVENI POKRET OBRAZ

Taj pokret sebe definira kao političku, pravoslavnu i sabornu organizaciju koja vjeruje u srpsku „sabornost, u zajednički sustav vrijednosti i u jednu zajedničku sudbinu za sve Srbe“. Pojam *otačestveni* znači ideju Srbije kao jedinstvenog i državotvornog prostora „svih srpskih zavičaja od Kupe do Vardara i od Dunava do Jadranskog mora“ (Esterajher, 2013.; 68).

Određuju ju kao ekstremno desničarsku organizaciju u Srbiji koja programski teži uspostavljanju pravoslavnog kršćanstva kao državne religije i vođenju vlasti isključivo od strane etničkih Srba. Osnivač i prvi predsjednik bio je Nebojša Krstić koji je 2001. godine poginuo u prometnoj nesreći u što mnogi desničari sumnjaju i misle da se radi o atentatu na vođu.

Njihovo geslo djelovanja je: „Sve za obraz, obraz ni za što“, te kao takve policija ih 2005. svrstava u fašističke organizacije što izaziva žestoke reakcije kod desničara ili desno orijentiranih političara. Zbog brojnih antagonizama u djelovanju, Ustavni sud Srbije zabranio je pokret Obraz - 12. lipnja 2012. Ubrzo nakon ukidanja *Obraza*, organizacija je ponovno registrirana pod imenom *Srpski Obraz*, te nastavlja dalje širiti šovinstičke i ekstremno desničarske stavove.¹⁰

Ideologija na koju se pozivaju je svetosavlje - a to znači naglašavanje „tradicionalnih srpskih vrijednosti“ (bogoljublje, rodoljublje i viteštvo) uz izuzetno naglašen diskriminatorski odnos gotovo prema svim manjinskim društvenim grupama (bilo etničkim, seksualnim, vjerskim i sl.).

⁹

<https://www.bing.com/search?q=KOje+%C4%8Dlanice+EU+ne+priznaju+Kosovo&form=ANSPH1&refig=167d4dffa5c54e36b558188097eb1fbc&pc=U531> ; pristup: 27.08.2024.

¹⁰ <https://www.bing.com/search?q=otacasni%20pokret%20obraz&FORM=R5FD>

Zadnjih godina "obrazovci" su nenasilno spriječili održavanje brojnih političkih, kulturnih, religijskih i umjetničkih manifestacija sa čijim se sadržajima oni ne slažu. Tako npr. spriječili su projekcije filma „Slani kikiriki“ hrvatskog režisera Tomislava Gotovca i to zbog toga što im se ne sviđa sadržaj. Pokušali su omesti obilježavanje Međunarodnog dana ljudskih prava i u tome su uspjeli. Pokušali su sa napadom na sudionike skupa izvikujući zastrašujuće parole: „Ubij!“, „Zakolji!“, „Ustaše!“, „Ubi pedere!“, „Klat ćemo Hrvate!“ itd. Policija je uspostavila red sprječavanjem napada na učesnike skupa, ali nikog nisu uhapsili. Isto tako članovi Obraza spriječili su promocije knjiga, nasilno prekinuli izložbu „Odstupanja“ suvremenog slikara iz Prištine, i tako redom. Stoga nije ništa čudno što mnogi politički analitičari smatraju da akcije „Obraza“ imaju podršku Srpske pravoslavne crkve i jednog dijela srpske političke elite. „Na zvaničnoj Web stranici određuju se na sljedeći način: *Obraz je jedini Pokret za školu sa verom, politiku sa poštenjem, vojsku sa rodoljubljem i državu sa Božjim blagoslovom. Obraz se bori za duhovnu i državotvornu obnovu Srbstva na temeljima Svetosavlja. I upravo zato – Obraz hoće bogatu i snažnu, jedinstvenu i slobodnu srbsku nacionalnu Državu u kojoj Srbi neće biti siromašni i prezreni "građani", već ugledni domaćini!*"¹¹

Iako je organizacija nastala iz Izdavačkog doma „Srpski obraz“ koji je rad započeo 1994. godine sa blagoslovom episkopa Danila Krstića, proizašao iz Udruženja studenata „Sveti Justin Filozof“ tek nakon 2000. godine postaje aktivnija i prerasta u političku organizaciju. Već 2001. godine izdaju „Proglas srpskim neprijateljima“. U njemu se obraćaju: *cionistima* - koji su prezreli, odbacili i raspeli Krista, *ustašama* - koji su od Srba pokrali jezik i povijest, *muslimanskim ekstremistima* - koji odbijaju da se konačno vrate vjeri i naciji svojih pravoslavnih srpskih predaka, *lažnim mirotvorcima* - koji lažu o srpskom genocidu i kojima poručuju da se gube iz Srbije, *perveznjacima*, tj. pedofilima i LGBT- osobama koji će biti najstrože kažnjeni i iskorijenjeni, te mnogim dugima. Na kraju proglašenja oni srpske neprijatelje pozivaju na pokajanje, jer u suprotnom za njih neće biti milosti.

Obraz se zalaže za napuštanje nekih široko prihvaćenih vrijednosti kao što su sekularno društvo, građanska republika, liberalizam, demokracija i sl. Oni odbacuju društveni pluralizam, oni se zalažu za organski način društvenog uređenja koji nazivaju crkvenim nazivom *sabornost*. Upravo time se protive postojanju malih vjerskih zajednica u Srbiji koje oni nazivaju sektama. Zalažu se za jedinstvenu srpsku državu koja bi bila pravoslavna monarhija. („Država sa Božjim blagoslovom“) na čelu sa „kristoljubivim vladarom“ i sistemom obrazovanja zasnovanom na vjeri. U uspostavljanju ovakvog poretka uzdaju se u jake oružane snage. „...ideolozi

¹¹ <https://www.helsinki.org.rs/serbian/doc/desni%20ekstremizam.pdf>

konzervativne revolucije rat smatraju vrhuncem nacionalne povijesti. Rat je pojmljen kao fenomen koji omogućuje da se nacija uspostavi u svojoj cjelovitosti i pronade smisao egzistencije“ (Cipek, 2022.; 12).

Obraz je inače blagonaklon i članstvo pruža podršku Radovanu Karadžiću i Ratku Mladiću, optuženima pred Haškim tribunalom za ratne zločine počinjene tijekom ratove na području bivše SFRJ 90-tih godina. Uz spomenuto pokazuju da pretendiraju neka susjedna područja kao svoja. Analitičari ih stoga svrstavaju u krajnju desnicu srpskog političkog spektra. Vrlo često na svojim javnim istupima koriste termine eksplicitnog govora mržnje. Često koriste parole: „Ubi, zakolji da Šiptar ne postoji“, „Ubit ćemo pedere“... Stoga su često optuživani za poticanje nacionalne, rasne i vjerske mržnje.

Svjetski pokret za zaštitu ljudskih prava Amnesty International je već optužio Obraz kao organizaciju koja širi homofobiju u Srbiji. Institut Stefan Rot, pri univerzitetu u Tel Avivu svrstao je Obraz među grupacije koje šire antisemitizam u Srbiji, i tako redom. Sve je to i više nego dovoljno da se ocijeni kako ne djeluju u skladu sa Ustavom Republike Srbije. Šire gotovo agresivan nacionalizam. U jednom od izvještaja MUP-a Srbije o zajedničkim obilježjima ekstremne desnice u Srbiji, navodi se sljedeće: antizapadnjaštvo, nacionalizam, ideološka isključivost, odanost Radovanu Karadžiću i Ratku Mladiću, homofobija, animozitet prema liberalnim vrijednostima i antisemitizam.¹² „Suprotno od liberalnog univerzalizma, ideologija konzervativne revolucije polazi od teze da svaka nacija mora pronaći vlastiti oblik države, odnosno političke vladavine. Smatraju, dakle, da liberalna demokracija ne smije biti univerzalni poredak“ (Cipek, 2022.; 15).

Među Načelima Obraza ima jedan odjeljak o ustašama. „Ustašama se pripisuje mržnja prema srpstvu i pravoslavlju, državna nesposobnost, kulturna jalovost, duhovna bijeda i ništavilo, krađa i svojatanje srpskog jezika i povijesti, ali i to da su „pobili, prognali ili pohrvatili skoro dva milijuna Srba“. Na koncu se ustašama prijeti osvetom zbog *Bljeska* i *Oluje* te najavljuje oslobađanje svih srpskih zemalja“ (Esterajher, 2013.; 68).

SRPSKA STRANKA ZAVETNICI

Pokret Zavetnici osnovan je početkom 2012. godine. Bila je to grupa od 20 ljudi okupljenih na barikadama srpskog naroda na Kosovu i Metohiji. Oni su organizirali brojne skupove i proteste, sudjelovali u humanitarnome radu, obilježavali povijesne datume i širili domoljubne misli. Ime pokreta odabrano je po uzoru na povijesno iskustvo u kojem središnju točku zauzima kosovski

¹² <https://talas.rs/2020/10/27/geneza-i-trendovi-ekstremne-desnice-u-danasnjoj-srbiji/>

zavjet, kao stoljetna inspiracija najvećih srpskih umova. Zavetnici dobivaju sve veću podršku građana, da bi u proljeće 2016. organizirali najveće anti-NATO demonstracije u Europi. Zavetnici se povezuju sa svim političkim i društvenim čimbenicima srpskog naroda. Sastavljaju i objavljuju Platformu za obnovu suvereniteta na Kosovu i Metohiji, Plan za privredni razvoj Srbije, Dokument za demografski oporavak i dr. Zahvaljujući velikoj podršci građana Srbije, u kolovozu 2019.god. službeno je osnovana *Srpska stranka Zavetnici*.

Srpska stranka Zavetnici zagovaraju stranačku konkurenciju, nadmetanje programa i ideja u duhu demokracije i političke kulture. Zalažu se za javnu i argumentiranu diskusiju u kojoj će carevati moral, poštenje, pristojnost i hrabrost. Mora se povratiti povjerenje građana u institucije. Borit će se protiv neodgovornosti, ekstremizma, autošovinizma te svih destruktivnih antiustavnih ideologija i ideja. Odlučno će se suprotstaviti predaji i prodaji prirodnih i privrednih resursa.

Srpska stranka Zavetnici će braniti teritorijalnu cjelovitost i integritet države. Za njih je Kosovo i Metohija sastavni i neotuđivi dio Republike Srbije. Oni će se založiti odgovornim i ozbiljnim dugoročnim pristupom obnoviti puni državni suverenitet Republike Srbije na Kosovu i Metohiji. Oni se zalažu za unitarnu i jaku državu. U to ime poduzet će niz konkretnih rješenja za jačanje i obnovu domaće privrede, poticati će razvoj novih tehnologija. I ono što je gotovo i najvažnije, podržat će mlade, talentirane i vrijedne ljude da se ostvare, a koji žele da ostanu, žive i rade na svojoj zemlji.

Oni tvrde da nikad neće dozvoliti da se unutarnjim pitanjima njihove zemlje upravlja iz inozemstva. Njihov stav je da država treba sačuvati svoju tradiciju, a ujedno biti moderna, jaka i razvijena zemlja koja prati svjetska dostignuća. Oni će posvetiti svu pažnju očuvanju identiteta, kulture, jezika i pisma srpskog naroda uz puno uvažavanje svih različitosti građana Srbije. *Srpska stranka Zavetnici* će državnu politiku, zakone i rješenja, te stavove o bitnim pitanjima oblikovati po mjeri građana Srbije, u skladu sa trenutnom situacijom i prilikama, a ne samo pukim prepisivanjem regulative i načina drugih država. „Nacionalna zajednica može se uspostaviti samo borbom, točnije konzervativnom revolucijom. Konzervativni revolucionari ne žele kompromis, pomirenje suprotstavljenih snaga, nego borbu“ (Cipek, 2022.; 13)

Zavetnici će se zalagati za očuvanje slobode i nezavisnosti Srbije, poštivanje principa jednakosti i pravde, očuvanje ustavnog poretka, dosljednu primjenu zakona, podršku obitelji, ugroženima, ratnim vojnim veteranima i invalidima, brinuti se za sve građane. Oni se zalažu za političku aktivnost u kojoj Srbija neće biti samo objekt, već snažan geopolitički subjekt u Europi.¹³

¹³ <https://www.zavetnici.rs/>

Mnogo je vremena potrošeno u traženju rješenja, a time i odgovora na pitanje - Koji je to najveći problem Srbije? Jedni su u traženju odgovora zauzeli ekonomsko područje i tvrde da su najozbiljniji problemi zapravo ekonomske prirode. Drugi će pak istaknuti da je najveći problem korumpirana i nesposobna politička elita koja neodgovorno upravlja državom. Pored spomenutih tvrdnji, navedeno je i niz drugih, a *Zavetnici* su istaknuli svoj stav tvrdnjom: da oni smatraju kako je vrijeme da se odrede uzroci problema, a ne samo nagomilani problemi i posljedice. Njihova stranka ima intelektualnu i moralnu snagu, volju i odlučnost da se uhvati u duel sa uzrocima koji dovode od problema te koji su ishodišta nedaća građana i države.¹⁴

Netko treba odrediti državne i nacionalne prioritete, postaviti dugoročne i kratkoročne ciljeve. *Zavetnici* ističu da svaka ozbiljna država vodi politiku postavljanja ciljeva i nijedna od njih ne dopušta sebi da strateške ili bitne ciljeve mijenja od danas do sutra. Česti su i politički obračuni koji stvaraju atmosferu dubokih podjela. Umjesto da se razgovara o nagomilanim problemima, te pokuša naći rješenje, politička pozornica postala je samo mjesto međusobnog sukoba političkih predstavnika, nezdravog rivaliteta i neodgovornosti prema građanima.

„Nova vlast (posle 90-tih) ubrzo je pokazala svoju naglašenu usmerenost ka destrukciji *nacionalne komponente* javnog života... Ova institucionalna namera neugodno se – za one koji su težili nekoj povezanosti demokratske i nacionalne orijentacije u kritičkoj inteligenciji – podudarila sa oprostajnim rečima Slobodana Miloševića; „Jedan od bitnih zadataka marionetske vlasti u svakoj zemlji, pa i u našoj... jeste gubljenje identiteta. Zemlje kojima se komanduje spolja, relativno se brzo rastaju sa svojom istorijom, sa svojom prošlošću, sa svojom tradicijom, sa svojim nacionalnim simbolima,...“ (Lompar,2018.;422).

Zavetnici planiraju uložiti sve moguće napore da građani Srbije povrate poljuljano povjerenje u državne institucije te naglašavaju da je zadnja etapa 20.st. razarajuća za Srbiju i narod. Tu je bio rat, sankcije, izolacija, kolone izbjeglica, velika stradanja, bombardiranje, rušenje infrastrukture, i tako redom. Ističu da nakon 2000. godine u Srbiji je uspostavljena politička garnitura lojalna interesima vanjskog faktora. Nametnuta je logika da je sve domaće retrogradno, a sve strano dobro i napredno. Započet je obračun sa domaćim vrijednostima. Izvršena je unutarnacionalna diverzija. Stoga je potrebno da domaći narod sagleda što mu se to sve izdogađalo zadnjih godina. Nedopustivo je da se u Srbiji usvajaju tuđa povijesna tumačenja koja po *Zavetnicima* nisu utemeljena na istini. Oni ističu: „Nacionalno odgovorna politika zahtjeva od nas da se suprotstavimo nasilnoj reviziji povijesti i brutalnom prekrajanju činjenica. *Zavetnici* ističu stav da država može sačuvati svoju tradiciju, a istovremeno biti moderna, jaka

¹⁴ <https://www.helsinki.org.rs/serbian/doc/desni%20ekstremizam.pdf>

i razvijena zemlja (npr. Kina). Smatraju da je nedopustivo da svoju državotvornu misao moraju mijenjati zbog ideje globalizma i euroatlantizma. Srbija treba sama oblikovati svoju politiku, zakone, stavove i sl. Nacionalna politika mora biti oblikovana zalaganjem za očuvanjem slobode i nezavisnosti Srbije, poštovanjem ustavnog poretka, primjenom zakona, brigom za svakog čovjeka i očuvanjem društva.

Odnos prema Kosovu

Srpska stranka *Zavetnici* se zalažu za unitarnu i jaku državu, jačanje lokalnih samouprava i očuvanje teritorijalne cjelovitosti. Posebno se zalažu za utvrđivanje jasne i sveobuhvatne obnove suvereniteta Republike Srbije na Kosovu i Metohiji. Za njih je AP Kosovo i Metohija neotuđivi i sastavni dio Republike Srbije. Taj dio teritorija, ilegalnom vojnom akcijom i agresijom NATO pakta, stavljen je pod privremenu kontrolu UN-a. Potom su separatističko-terorističke snage provele etničko čišćenje srpskog i drugog nealbanskog stanovništva te uspostavile paradržavne institucije. Svemu tome je, po *Zavetnicima*, prethodilo dugogodišnje ugnjetavanje srpskog naroda i kršenje elementarnih ljudskih prava srpskog naroda na KiM. U dijelu javnosti nameće se teza da je odustajanje od borbe za KiM - postizanje „trajnog mira“, a u suprotnom - svaki nastavak borbe je ono što izaziva nestabilnost i rat. *Zavetnici* tvrde da to nije istina jer svako odustajanje od KiM je ono što albanski iredentisti čekaju da bi mogli i dalje pljačkati srpsku zemlju. *Zavetnici* su analizirali sve dosadašnje štetne odluke državnih organa i srpske diplomacije koje su u suprotnosti sa važećim državnim Ustavom i obavezujućom Rezolucijom 1244. Oni žele da se poduzmu odlučni koraci zaustavljanja daljnje devastacije države na prostoru južne pokrajine, te Republika Srbija mora iz defetističke i defanzivne politike preći u ofanzivnu. Ona treba odbaciti gubitničku filozofiju i ne odustajati od teritorijalne cjelovitosti i sigurnosti srpskih građana. Država Srbija se treba osloboditi zablude da je nametnuto stanje na KiM konačno i nepromjenjivo. U to ime treba aktivirati diplomaciju, poduzeti cijeli arsenal mjera i inicijativa na najvišim međunarodnim instancama, a u UN-u treba tražiti podršku.

Zavetnici se jasno protive nametnutoj frazi da je čitav svijet priznao tzv. Kosovo. Oni se protive toj tvrdnji pa i ukazuju na mogući proces povlačenja priznanja tzv. Kosova. Predlažu poduzimanje koraka u pravcu sprečavanja novih pokušaja međunarodne afirmacije tzv. kosovske neovisnosti, stvaranje preduvjeta oživljavanja srpskih ingerencija na području KiM-a. Mora se osposobljavati državni aparat za moguće buduće procese pune reintegracije KiM-a u srpski ustavno-pravni poredak. Polazište svih akcija je tvrdnja da Srbija mora podsjetiti

međunarodni svijet da je ona primljena u članstvo UN-a u granicama koje obuhvaćaju KiM, što bi sve ostale države trebale uvažavati. Potom treba afirmirati Rezoluciju 1244 kao pregovaračke osnove i kao garanta očuvanje srpskog suvereniteta i nepovredivosti državnih granica. Trebalo bi proglasiti okupaciju KiM-a i sve samoproglašene institucije u Prištini tretirati kao ništavne i nevažeće, pravno ne mogu biti relevantne. Uz to *Zavetnici* traže prekid primjene postojećih briselskih sporazuma i ostalih odluka koje su donesene posredstvom EU jer oni ne obavezuju Srbiju na postupanje. Zalažu se za povratak pregovora u okvire Savjeta sigurnosti i generalne skupštine UN-a.

Pregovori sa Bruselom su izgubili smisao, temelje se na politici prisile, ucjena i nametanja jednostranih rješenja. Stoga se traži uključivanje u rješenja države većih kapaciteta koje su u stanju zagarantirati teritorijalnu cjelovitost, a to su prije svih Ruska Federacija i Narodna Republika Kina. Srbija je spremna surađivati sa svim državama koje nisu priznale jednostrano proglašenu neovisnost tzv. Kosova i koje poštuju cjelovitost Srbije.

Neminovno je rasvjetljavanje istine pred svijetom o događanjima na KiM-u, o terorističkom i ekstremističkom djelovanju na KiM-u. Treba stvoriti uvijete za povratak srpske vojske i policije na KiM. Potom treba zaštititi državnu i društvenu imovinu na tom području, a kako – trebalo bi se nametnuti kao hitna tema pred Savjetom sigurnosti UN-a. Prije svega trebalo bi se zaštititi ona državna poduzeća i kompanije koje su od strateškog interesa za opstanak srpskog naroda na KiM-u (rudnik Trepča, hidroelektrana Gazivode, turistički kompleks Brezovica, itd). *Zavetnici* obećavaju da će raditi apsolutno sve na sveobuhvatnoj integraciji privrede juga (KiM-a) sa privredom ostatka Srbije. U dosluhu sa Srpskom pravoslavnom Crkvom treba zaštititi crkve i manastire te svu imovinu. Treba omogućiti obnovu porušenih vjerskih obilježja i groblja.¹⁵

Od posebnog prioriteta je suzbijanje svakog separatizma, terorizma i organiziranog kriminala. Stoga treba pojačati mjere sigurnosti na liniji sa AP KiM kako ne bi došlo do ugroze bilo kog graničnog dijela, osnovati Koordinacijski centar Republike Srbije u Kosovskoj Mitrovici. I gotovo obvezno inzistirati na odgovornosti za ratne zločine protiv srpskog i drugog nealbanskog naroda na KiM, te pokrenuti pitanje procesuiranja njihovih počinitelja. *Zavetnici* smatraju da Srbija ne treba srljati u nikakve sporazume sa „vlasti“ u Prištini. Protive se bilo kakvoj podijeli teritorija, razgraničenju i bilo kakvom drugom modelu odricanja od teritorija. Proces obnove suvereniteta i državnosti mora se postepeno realizirati.

¹⁵ <https://www.zavetnici.rs/kosovo-i-metohija-suverena-i-slobodna-srbija/>

Ekonomska politika

Polazište im je realno sagledavanje unutarnjih potencijala, geopolitičke pozicije i drugih elemenata koji određuju privredu Srbije. Za dugoročni cilj postavljaju potpunu obnovu ekonomskog suvereniteta. Krenuli bi jačanjem malih i srednjih poduzeća, poticali bi razvoj novih tehnologija i cjelokupni razvoj. Smanjivali bi ekonomsku zavisnost Republike Srbije kroz otvaranje novih tržišta i sklapanje novih trgovačkih sporazuma sa zemljama sličnim sebi, politički i ekonomski. Oni smatraju da je MMF opljačka srpski sektor i srpsku Centralnu banku pretvorio u svoju ispostavu. Sve mjere štednje i poskupljenja posljedice su uvjetovane od strane MMF. Zato oni za dugoročni cilj postavljaju prekid suradnje sa MMF-om. Treba stvoriti uvijete koji će osigurati brži rast BDP-a, a time i bržu otplatu javnog duga. Treba stimulirati fiskalnu politiku koja se očituje u smanjenju poreza. *Zavetnici* se protive daljnjoj rasprodaji prirodnih i privrednih resursa države kao što su izvori pitke vode, rudna bogatstva, plodno zemljište, telekomunikacije i drugi monopoli koji moraju ostati u rukama države.

Dugoročni cilj monetarne politike je upotreba mehanizama koji će uspostaviti kontrolu tokova novca, poticati privredni rast, zaposlenost, obrtanje novca, poduzetništva i izvoz. Treba se osloniti na mehanizme koji će poticati blagu inflaciju koja je u tim uvjetima generator ekonomskih aktivnosti, novčanih tokova i privrednog rasta, destimulirati uvoz, a stimulirati izvoz i domaću proizvodnju.¹⁶

Zavetnici smatraju da treba pojačati rad inspekcija usmjerenih na zaštićene društvene grupe i pojedince koji izbjegavaju plaćanje poreza i drugih dažbina prema državi, a stječu veliku materijalnu korist tj. dobit. Zalažu se u pružanju podrške poljoprivrednicima kroz najmanje porezne stope na tržištu. Smatraju da problem nezaposlenosti i niskih zarada će riješiti kroz poticanje poduzetništva, poljoprivrede i izvoza. Tako mlado stanovništvo koje želi ostati na selu, živjeti i raditi, trebalo bi plaćati najmanji porezni teret u državi.

Vanjska politika

Srpska stranka Zavetnici ne zanemaruju povijesne činjenice. Sagledavaju i geostratešku poziciju Srbije kao mjesto gdje se stoljećima susreću interesi Istoka i Zapada, križaju se međunarodne prometnice. Pri tome je vrlo važno da se očuva srpski vrijednosni sistem, kultura i tradicija.¹⁷

¹⁶ <https://www.zavetnici.rs/ekonomski-suverenitet>

¹⁷ <https://www.zavetnici.rs/spoljna-politika-strateski-put-srbije/>

Njihova vanjska politika usmjerena je na traženje oslonca u onim ekonomskim projektima u svijetu koji podržavaju vitalne državne i ekonomske interese. Aktivnom vanjskom politikom moraju potvrđivati stara i stvarati nova savezništva sa državama njima sličnim i bliskim. Srbija mora težiti smanjivanju ekonomske ovisnosti te će time ostvariti veću samostalnost u donošenju važnih odluka. „Zapad se smatra izvorištem individualizma i samoživog egoizma koji ruši solidarnost unutar nacije“ (Cipek, 2022.; 15).

Odnos Srbije sa pojedinim državama svijeta opterećeni su pogledom tih zemalja na pitanje cjelovitosti srpske teritorije. Neke države se javljaju kao zaštitnici tzv. državnosti Kosova i uvjetuju državu Srbiju priznanjem secesije južnog dijela - KiM. Stoga *Zavetnici* traže preispitivanje svih vanjskopolitičkih odluka i inicijativa te angažmana i procjena da li su u skladu sa državnim i nacionalnim interesima Srbije. Protive se članstvu u NATO paktu te se zalažu za „Europu nacija“ - suradnju suverenih i nezavisnih zemalja. EU je pokazala da je postojeći koncept neodrživ zadiranjem u najvažnija pitanja država članica. Zalažu se za temeljne promijene i reforme u samoj EU.

Poljoprivreda

Srbija je bogata plodnim zemljištem te ima potencijal za proizvodnju najrazličitijih poljoprivrednih proizvoda. Ima mogućnost proizvodnje organske hrane i proizvoda sa geografskom oznakom visoke kvalitete. *Srpska stranka Zavetnici* se zalažu za ustupanje neiskorištenog zemljišta u državnom vlasništvu na 99 godina domaćem stanovništvu uz zakonsko ograničenje površine imanja. Vršiti će strogu kontrolu nad radom poljoprivrednih stručnih službi i nad sprovođenjem mjera protugradne zaštite. Srbiji je potrebno osnivanje državnih laboratorija. Beskompromisno će se boriti protiv proizvodnje GMO sjemena pa i protiv korištenja iste u ishrani stoke. *Zavetnici* će se zalagati za izgradnju puteva i seoskih cesta, izgradnju kanala za navodnjavanje, poticati će izvoz, stimulirati proizvodnju i uopće stimulirati razvoj seoskog turizma.¹⁸

Sigurnost zemlje

Vojno i sigurnosno jaka Srbija je garant mira i stabilnosti. Kao takva zalagat će se za borbu protiv svih oblika separatizma, međunarodnog terorizma i organiziranog kriminala. *Srpska stranka Zavetnici* ističe da suzbijanje velikoalbanskih pretenzija mora postati osnova čitave srpske geopolitičke strategije na njenom južnom dijelu. Posebno treba raditi na polju

¹⁸ <https://www.zavetnici.rs/srpsko-selo-i-poljoprivreda/>

preventivnog antiterorističkog djelovanja tj. na jačanju kapaciteta za prevenciju terorizma. *Zavetnici* se zalažu za povratak služenja obaveznog vojnog roka i razgranatog sistema civilne zaštite, ojačavanje ratnog zrakoplovstva i jačanje vojne industrije.¹⁹

Zdravstvo i socijalna politika

Srpska stranka Zavetnici žele da se povrati povjerenje građana u zdravstvo, ali da se obnovi dostojanstvo medicinskog i liječničkog poziva. Zalažu se za povećanje osobnog dohotka medicinskom osoblju i podizanje primarne zdravstvene zaštite na višu razinu. Zalagat će se da u okviru svake mjesne zajednice oforme se zdravstvene ambulante u kojima će jednom mjesečno boraviti specijalističke ekipe liječnika sa pratećom i mogućom opremom. Zalagat će se za podizanje i osuvremenjivanje zdravstvenih centara, ulagat će planski sredstva u razvoj pojedinih grana medicine i određene zdravstvene ustanove.²⁰

Zaštita životne sredine

Srpska stranka Zavetnici se protive izgradnji mini-hidrocentrala u zaštićenim prirodnim dobrima i smatraju da novčana dobit uskih krugova ne smije biti opravdanje za zločin protiv prirode. Zdrava hrana je veliki potencijal Srbije, ali i značajan razlog razvijanja eko-turizma. Laboratoriji bi trebali strogo kontrolirati zdravstvenu ispravnost poljoprivrednih proizvoda i hrane iz uvoza. *Zavetnici* će se potruditi da Srbija u svijetu bude prepoznata kao zemlja sa dominantnom organskom poljoprivredom. Oni se protive proizvodnji GMO sjemena, njegovog prometa i korištenja u ishrani stoke. *Zavetnici* će zaustaviti daljnju rasprodaju prirodnih resursa Republike Srbije.²¹

PRISUTNOST VELIKOSRPSKE IDEOLOGIJE U ŽIVOTU SRBIJE

Ne tako davno predsjednik Srbije Aleksandar Vučić je izjavio da je politička pozicija Srbije vrlo loša i komplicirana, posebno nakon izbijanja krize u Ukrajini. Budući da su politički povezani sa Rusijom iz više razloga, a istovremeno sa pogledom na Zapad i EU, Vučić ipak tvrdi da su poznati njegovi strateški stavovi. Srbija je na europskom putu i neće se „okretati

¹⁹ <https://www.zavetnici.rs/nacionalna-bezbednost-i-sigurnost-gradana/>

²⁰ <https://www.zavetnici.rs/zdravstvo-i-socijalna-politika/>

²¹ <https://www.zavetnici.rs/zastita-zivotne-sredine/>

nigdje drugo“, ostaju vojno neutralni. Srbija mora nastaviti reformski put, posebno u području vladavine prava te borbe protiv organiziranog kriminala i korupcije.

Što se tiče Kosova predsjednik Vučić je za traženje kompromisnog rješenja. Stoga se zalaže za nastavak dijaloga Srbije i Kosova te je istaknuo da „vjeruje da će imati snage da dođu do napretka u tom dijalogu, koji za njih nije lak“.

Po pitanju BiH - stanja i secesionističkih težnji Milorada Dodika, Vučić tvrdi da Srbija neće biti generator nikakvih problema, Srbija je za očuvanje mira i stabilnosti na Zapadnom Balkanu. Novi Premijer Miloš Vučević okarakterizirao je novu Vladu kao Vladu kontinuiteta od 2012., kada je na vlast došla Srpska napredna stranka koja ima za cilj opću dobrobit građana. Vučević je zamijenio Anu Brnabić - sada predsjednicu Skupštine Srbije. Od nje je naslijedio rješavati goruću temu u Srbiji, a to su planovi kompanije Rio Tinto za eksploataciju litija koje vlast podržava, a protivni se opozicija i znatan dio građana na brojnim prosvjedima. Govoreći o građanskim prosvjedima protiv litija, Vučević je ocijenio da njihova stvarna namjena nije zaustavljanje projekta Jadar nego pokušaj smjene vlasti bez izbora.

Pred koji dan u programu Al Jazeera Sarajevo, govorio je o tome prof. na Fakultetu političkih nauka u Beogradu Bojan Vranić. Rekao je da se Srbija pretvorila u predsjednički sistem makronističkog tipa. „Kao i u Francuskoj - kada Emmanuel Macron želi da provede neke ozbiljne reforme, on prosto pusti da Vlada padne i izabere novu vladu. To slično radi i Aleksandar Vučić“ (izvor: AL JAZEERA - ZOOM). Samo se „promiješaju karte“, izrotiraju ljudi.²²

„Dio radikalnih kritičara postojeće srbijanske izvršne vlasti drži kako je vrijeme za konačno prestrojavanje političkog smjera Srbije te za vezivanje uz „nove centre svjetskog razvoja na Istoku“ koji Srbiji nude ravnopravnu suradnju (Kršljanin, 2008.)²³. Tu se misli na suradnju s Kinom i posebice Rusijom, a i sa Indijom.

Elemente velikosrpske ideologije može se naći i u svakodnevnom političkom životu i procesima suvremene Srbije. Npr. kada pojedini srbijanski dužnosnici ističu stajališta kojima se zadire u unutarnja pitanja drugih država, ističe skrb za Srbe izvan Srbije ili pak kada se od Republike Hrvatske zahtjeva prestanak obilježavanja godišnjice Oluje, Bljeska i sl. Tu je moguće naći elemente tzv. kulturnog nacionalizma.

²² <https://balkans.aljazeera.net/videos/2024/8/9/vranic-srbija-se-pretvorila-u-predsjednicki-sistem-makronistickog-tipa>

²³ Kršljanin <http://www.nspm.rs/kuda-ide-srbija/kosovo-i-metohija-stabilnost-balkana-i-buducnost-srbije.html?alphabet=l> ; 10.08.2024.

Srbija ima problema po pitanju granica sa susjednim državama. U Ustavu Srbije, članak 182 se navodi da Srbija sadržava dvije autonomne pokrajine - AP Vojvodinu i AP KiM, a zna se da područje AP KiM Srbija već godinama ne nadzire ni faktički ni *de iure*.

U zadnje vrijeme uočeno je slabljenje podrške ulaska Srbije u EU, zbog „koketiranja“ i neopredijeljenosti Srbije između EU i Rusije.

Velikosrpska ideologija nije jedina ideologija u srbijanskom društvu. Njeni zagovornici i pristaše trenutačno nisu u prvom planu, ali se njezin kontinuitet nastavlja u novim uvjetima i s novim akterima. Obilježja te ideologije (autoritarnost i nacionalizam) i dalje su prisutna, a nacionalizam je čak i jače zastupljen nego prije ratnih sukoba. Zadržana je mogućnost mobilizacije stanovništva u kriznim i lošim gospodarskim okolnostima.

ZAKLJUČAK

Desnica u Srbiji, kao i u ostalim postsocijalističkim društvima, izašla je na vidjelo nakon pada Berlinskog zida 1989. godine. Tome su pogodovali i ratovi između država bivše Jugoslavije (1991.-1995.). Oni su donijeli nacionalizme u prvi plan i stvorili ekstremni nacionalizam. U to vrijeme dolazilo je i do veličanja tradicije četništva iz Drugog svjetskog rata i planova za stvaranje „čiste“ Velike Srbije.

Milošević i njegova politika koja je pokrenula ratove izazvat će reakcije u UN koji je uveo stroge ekonomske i kulturne sankcije te time stavio Srbiju u izolaciju. Došlo je do osjećaja i porasti ksenofobije, slučaja koji razlikuje zemlju od svih ostalih oko nje.

Mnogi Srbi su mišljenja da je „Zapad“ potaknuo secesionistički nacionalizam. „Zapad“ je inzistirao da se raspad Jugoslavije može dogoditi samo uz poštivanje granica republika i njihovu nepromjenjivost. Sa Srbijom je ispalo drugačije, granice su joj promijenjene kada je Kosovo secesionirano pod zaštitom NATO bombardera. Normalno da ovakvu situaciju je srpska javnost ocijenila nepravednom što će uz lošu ekonomsku situaciju, potaknuti nacionalnu frustraciju i pojačati širenje srpskog nacionalizma i krajnje desnice. Malo je Srba koji su mišljenja da ona početna agresija ima svoje temelje u neuspjelim politikama Miloševića, a što je i dovelo do raspada Jugoslavije.

Srpska radikalna stranka (SRS), krajem 1990-tih je bila najvažniji promotor desnice u Srbiji, na čelu sa Vojislavom Šešeljem, kasnije optuženikom pred Haškim tribunalom (ICTY). Javljaju se teškoće suradnje među desničarima. Entuzijazam za Europu pod novim premijerom Zoranom Đinđićem nije pogodio razvoj ideja desnice. No, javnost je uskoro shvatila grubu realnost. Obećani brz razvoj pristupanjem EU nije se „preko noći“ ostvario, dolazi velika privatizacija

koja je ostavila mnoge bez posla, te će razočarenje i očaj zavladata društvom. U atmosferi nacionalnih frustracija nije teško pridobiti mnoge za desničarski pokret. Javljaju se mnoge stranke desnice: *Obraz*, *Nacionalni stroj*, *Krv i čast*, *Srpski narodni pokret Naši*, *Zdrava Srbija*,... Dolazi i do „raspršivanja“ članstva zbog novonastale situacije.

Tako npr. SRS izgubila je dosta članova u korist pokreta *Dveri*, vrlo konzervativnog, koji uživa podršku Srpske pravoslavne crkve (SPC), odbacuje fašističku tradiciju, antisemitizam i upotrebu sile (nasilja) za postizanje ideoloških ciljeva. Promiče obitelj i ima eksplicitno homofobno stajalište.

Nasuprot pokreta *Dveri*, *Srpski narodni pokret 1389.* je krajnja desnica sa svim obilježjima srpskog nacionalizma. Pobornik je nasilja u postizanju ciljeva. Zalaže se za ujedinjenje svih srpskih teritorija u jednu državu, oduzimanje i nacionalizacija imovine tajkuna i političara koji su se obogatili krađom od naroda te uništili srpsku ekonomiju. Protiv su novog svjetskog poretka, EU, MMF-a i NATO-a. Protive se svemu što je devijantno i neprihvatljivo. Ovaj pokret čine fašistoidne huliganske skupine povezane s kriminalom pod krinkom navijača određenih nogometnih klubova. Članstvo im je regrutirano iz redova radničke mladeži koja je izgubila sve perspektive za budućnost.

Najsocijalno opasniji aspekt svih spomenutih organizacija je to što potiču kulturu mladenačkog nasilja. Njihovo percipiranje neprijatelja, a to je ono što ih motivira na agresiju i reakcije, uveliko je isforsirano i nije u redu, a to su : svi oni sa Zapada (EU, NATO, SAD I MMF), radikalna ljevica i LGBT populacija - doživljavaju ih kao neprijatelje. Rusija im nije samo prijatelj već i slavenski brat. Budući da je LGBT populacija najmanja i najranjivija, desničari uvijek ciljaju Pride Parade kao mjesto za svoje nasilne aktivnosti.

Trenutačno u Srbiji ne postoji moćna radikalna desna stranka koja bi privukla sponzore. Upravo to znatno umanjuje potencijal djelovanja. Kada bi dobili nekog financijera, te kad bi se pojavio jaki karizmatični vođa, povećalo bi se članstvo i učinilo organizaciju učinkovitijom.

Policijski sustav je relativno učinkovit u identifikaciji aktivista desnih grupa, pravosudni sustav nije i kao da pridonosi rastu desnice i kriminalaca koji su povezani sa njom. Dugi sudski postupci koji često rezultiraju oslobađajućom presudom tome doprinose. Radikalna desnica neće nestati i kada dođe do zabrane rada, one se jednostavno reorganiziraju u nove stranke, tj. organizacije.

Veliki broj nezaposlenih, povrijeđen nacionalni ponos nakon rata zbog poraza 1990., bombardiranje NATO-a, gubitak Kosova i sl. može uvijek biti okidač kod „vječno frustriranih“ ljudi. Stanje se može uvijek brzo i neplanirano izmijeniti. Sa promjenama u EU i jačanjem

desnice, srpska radikalna desnica može privući više ljudi, mogu se pojaviti donatori zbog političkih interesa, kao npr. Rusija i može uvijek doći do jačanja SRS.

Zadnjih 20-tak godina, ekstremna desnica je više puta promijenila svoj imidž i političku strategiju, pa upravo to ukazuje što možemo očekivati u skoroj budućnosti. Brojne su egzibicije i pojavnosti do sada, a što sada i na dalje? Govor mržnje i upotreba nasilja!? Normalno da su se mijenjale okolnosti, stranke i društvena klima. Svijet se promijenio, pa bi bilo naivno vjerovati da se Desnica ne trudi slijediti trendove razvoja i poboljšati svoj položaj, status i utjecaj.

Dosadašnja iskustva ukazuju da neke vrste stresa ili „trpljenja“ dovode do povećane spremnosti ljudi da se radikaliziraju. Frustracije, netrpeljivost i sklonost ka agresiji, periodi u životu čovjeka – kao npr. ekonomska kriza, okidač su kod određenih ljudi da postanu i budu ekstremnog ponašanja.

Sve ono što zagovara mržnju i netrpeljivost prema „nekim drugima i drugačijima“, može ugroziti liberalno i demokratsko društvo, ugroziti čovjeka. „Država ima snage, ali nema volje da mijenja situaciju na bolje!“

Ljudi imaju potrebu pripadanja, da ih se uvažava i vrednuje, i ako to nemaju javlja se potreba povezivanja sa istomišljenicima – obično sa pripadnicima radikalnih ili ekstremnih ideologija. Čovjek želi smisleno djelovati u ostvarenju svojih ciljeva. Kada je društvo bez perspektive i ne pruža nadu te postane „carstvo“ besmisla, ekstremizam može biti itekako izazovan i aktualan u rješavanju nastale situacije. Zato i nije čudno što desničari sebe predstavljaju kao zaštitare građana i koriste nasilje do cilja.

SAŽETAK:

Cilj ovog diplomskog rada je prikazati osobitosti ideologije srpskog nacionalizma i to kroz djelovanje i zalaganje pripadnika nekih poznatih srpskih stranaka. Uglavnom njihova obilježja i karakter zalaganja dolazi do izražaja u odnosu oporbe spram vladajuće stranke ili koalicije.

U samom početku rada krenulo se od terminologije, objašnjenja glavnih riječi diplomskog rada: nacija, ideologija, nacionalizam. To je poslužilo kao osnova koja nas je uvela u područje objašnjenja velikosrpske ideologije unutar kojeg su iznesena njena temeljna obilježja: autoritarnost i nacionalizam. Kao pojava predložena je svetosavski nacionalizam koji predstavlja desnu političku ideologiju - spoj srpskog nacionalizma i pravoslavnog klerikalizma, nastao 1930.-tih godina čiji je značajni ideolog pravoslavni episkop Nikolaj Velimirović.

Stranački sustav u Srbiji pokazuje u kojoj se mjeri elementi velikosrpske politike mogu naći kod nekih stranaka kao i kod glasača. Stoga su predložene i neke od izvanparlamentarnih ekstremističkih skupina za koje postoji mišljenje da ne dijele srpske tradicijske vrijednosti. Posebno je istaknut rad i djelovanje organizacija: Dveri - pokret za život Srbije i Srpska stranka Zavetnici. Osvrnuto se i na današnje političke prilike u Srbiji i prisutnost velikosrpske ideologije u političkom životu.

Ključne riječi: nacija, ideologija, nacionalizam, fašizam, svetosavlje, autoritarnost, ekstremne skupine.

ABSTRACT

The aim of this thesis is to highlight the characteristics of Serbian nationalism through the actions and advocacy of members of certain well-known Serbian political parties. These characteristics and the nature of their advocacy are mainly evident in the opposition's stance towards the ruling party or coalition. The work begins with an examination of terminology, providing explanations of the key terms used in the thesis: nation, ideology, nationalism. This serves as a foundation leading into the discussion of the Greater Serbian ideology, which outlines its fundamental features: authoritarianism and nationalism. The manifestation of this

ideology is presented through Svetosavian nationalism, a right-wing political ideology combining Serbian nationalism and Orthodox clericalism, which emerged in the 1930s and was significantly influenced by the Orthodox bishop Nikolaj Velimirović.

The party system in Serbia illustrates the extent to which elements of Greater Serbian politics can be found within certain parties as well as among voters. Consequently, the thesis also examines some of the extraparliamentary extremist groups that are believed not to share Serbian traditional values. The work specifically highlights the activities and actions of organizations such as Dveri - the Movement for the Life of Serbia and the Serbian Party Zavetnici. Additionally, the thesis reflects on the current political situation in Serbia and the presence of Greater Serbian ideology in political life.

Keywords: nation, ideology, nationalism, fascism, Svetosavian nationalism, authoritarianism, extremist groups.

LITERATURA:

1. Ahtisaari, M. (2002) *Beogradska zadaća – Kako je slaman Milošević*. Naklada Szabo A3 data, Zagreb;
2. Antić, Lj. (2007) *Velikosrpski nacionalni programi: Ishodišta i posljedice*. Hrvatski institut za povijest, Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb;
3. Bakić, J. (2021) (ur). *Istraživanja nacionalizma u Srbiji početkom XXI veka: Radovi mlađe generacije sociologa*. Beograd: Filozofski fakultet i Dosije. (prilog Damira Zejnullahovića o Dverima);
4. Bakić, J. (2022) „*Uticaj reakcionarnih ideja Nikolaja Velimirovića i Justina Popovića na organizacije krajnje desnice u postsocijalističkoj Srbiji*“. U: (ur). Željka Manić i Anđelka Mirkov. *Sociološko nasleđe Vojina Milića – 100 godina od rođenja*. Beograd: Univerzitet, Filozofski fakultet, ISI, str. 93-104.;
5. Byford, J. (2009) *NATO u blato : Pesnik i mučenik*. Pešcanik: Valjevo. <https://web.archive.org/web/20100115010506/http://www.pescanik.net/content/view/3712/130> ; pristup: 25.08.2024.
6. Brandt, M. ; Čović, B.; Letica, S. i sur. (1991) *Izvori velikosrpske agresije*. August Cesarec – Školska knjiga, Zagreb;
7. Cipek, T. (2010) *Imperijalni imaginarij 1918.-2008. – Velikosrpstvo Radikalne stranke*. Objavljeno u Zborniku radova s međunarodnoga znanstvenog skupa – održanog u Zagrebu 4. i 5. prosinca 2008.; Hrvatski institut za povijest, Zagreb;
8. Cipek, T. (2015) *Nacija, diktature, Europa*. Zagreb: Politička kultura;
9. Cipek, T. (2022) *Konzervativne revolucije i nacionalizam*. // Politička misao: Croatian political science review, 59, 1; 7-23 doi: 10.20901/pm.59.1.01 (međunarodna recenzija, članak, znanstveni);
10. Cohen, Ph. J. (1997) *Tajni rat Srbije: propaganda i manipuliranje poviješću*. Ceres, Zagreb;
11. Dahrendorf, R. (2002) *Die Krisen der Demokratie. Ein Gespräch mit Antonio Polito*. (Krise demokracije. Intervju s Antoniom Politom). München: C.H.Beck Verlag;
12. Despot, Z. (2012) *Ideja o Velikoj Srbiji: od Ilije Garašanina do Tomislava Nikolića : izvori velikosrpske ideologije, politike i agresije*. Večernji list, Zagreb;

- 13.Esterajher, J. (2013) *Velikosrpska ideologija u suvremenom srbijanskom društvu. Nacrt za daljnja istraživanja*. Objavljeno u Zborniku Vukovar '91. – ISTINA I/ILI OSPORAVANJE (između znanosti i manipulacije), knjiga 42+. Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb;
- 14.Fiamengo, A. (1977) *Osnove opće sociologije*. Narodne novine, Zagreb;
- 15.Freeden, M. (ur.) (2006) *Političke ideologije – novi prikaz*. Algoritam, Zagreb;
- 16.Garašanin, I. (1939) *Načertanije – Program spoljašne i nacionalne politike Srbije na koncu 1844. god.* (Preuzeto iz D.Stranjaković, *Kako je postalo Garašaninovo „Načertanije“*, Spomenik SKA, XCI, Beograd 1939. str. 76 -102);
- 17.Gellner, E. (1998) *Nacije i nacionalizam*. Politička kultura, Zagreb;
- 18.Griffin, R. (2006) *Interregnum ili konačnica?, Radikalna desnica u postfašističko doba*. Objavljeno u knjizi: Freeden, M. (ur.) *Političke ideologije: novi prikaz*. Algoritam, Zagreb;
- 19.Geneza i trendovi ekstremne desnice u današnjoj Srbiji/ Talas.rs (27.10.2020.); <https://talas.rs/2020/10/27/geneza-i-trendovi-ekstremne-desnice-u-danasnjoj-srbiji/> , pristup: 27.08.2024.
- 20.Klemenčić, M. (1993) *Velikosrpska teritorijalna posezanja. Društvena istraživanja*. 2/3 (4/5), str.285 – 304., Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“, Zagreb;
- 21.Kršljanin, V. (2008) *Kosovo i Metohija, stabilnost Balkana i budućnost Srbije*. srijeda 9.01.2008. <http://ftp.nspm.rs/kuda-ide-srbija/kosovo-i-metohija-stabilnost-balkana-i-buducnost-srbije.html?alphabet=1> , pristup: 13.07.2024.;
- 22.Lazić, A. (2011) *Tomislav Nikolić – radikalni naprednjak*. Politički leksikon, NSPM, Beograd. <http://www.nspm.rs/politicki-leksikon/tomislav-nikolic-%E2%80%93-radikalni-naprednjak.html?alphabet=1> ; pristup: 4.07.2024.;
- 23.Lazić, M. (2004) *Autoritarnost i nacionalizam kao mobilizacijske pretpostavke sukoba na području SFRJ*, izlaganje na skupu „Dijalog povijesničara – istoričara. knj.9, Vršac, 5. – 7.11.2004.; www.cpi.hr/download/links/hr/7308.pdf: pristup: 8.07.2024.;
- 24.Lomper, M. (2018) *Duh samoporicanja – u senci tuđinske vlasti*. Beograd: Catena Minda.;
- 25.Malešević, S. (2004) *Ideologija, legitimnost i nova država*. Naklada Jesenski i Turk, Zagreb;
- 26.Mladenov Jovanović, S. (2018) *The Dveri Movement Through a Discursive Lens. Serbia's Contemporary Right-Wing Nationalism*. *Südosteuropa* 66, no. 4, pp. 481-502.; De Gruyter Oldenbourg (17.12.2018.) Berlin;
- 27.Pavličević, D. (1993) *Dva stoljeća velikosrpskih težnji prema Hrvatskoj: 1793.-1993.*// *Društvena istraživanja*. 2/3 (4/5): str.247 – 283.;

- 28.Pederin, I. (1994) „*Balkan u doba grčkog ustanka (1821. – 1829.)*“, Kolo, Zagreb, br.7-8, str.703-727.;
- 29.Pederin, I. (2003) *Velikosrpska ideologija i Jugoslavija*. // Hrvatska obzorja (Split). 11(2003(i.l.2004)), 3/4; str.370 -397.;
- 30.Schmitt, C. (2011) *Nomos zemlje*. Sandorf – obrt za nakladništvo i posredništvo: VBZ;
- 31.Schwarzmantel, J. (2005) *Doba ideologije. Političke ideologije od Američke revolucije do postmodernih vremena*. AGM, Zagreb;
- 32.Silber, L. / Little, A. (1996) *Smrt Jugoslavije*. Otokar Keršovani, Opatija;
- 33.Stefanović, M. (1984) *Zbor Dimitrija Ljotića 1934 – 1945*. Narodna knjiga: Beograd;
- 34.Šešelj, V. (2003) *Ideologija srpskog nacionalizma*. Beograd: Velika Srbija a.d.;
- 35.Tarle, M. (1992) *Geneza srpske imperijalne misli od Garašanina do Srbobrana*. //Hrvatska revija. 41, 3-4 (163-164); str.297-315.;
- 36.Trifunović, M. (1995) *Istorija radikalne stranke (od postanka do 1903)*. Beograd: Srpska radikalna stranka;
- 37.Velički, D. (2010) *Desni ekstremizam, radikalizam i zapadnoeuropska Nova desnica*. // Politička misao, god.47, br.2, str. 67-84.;
38. Veselinović, V. (2018) *Ideologija desnog radikalizma i populizma u Hrvatskoj: studija slučaja Hrvatske stranke prava*. Radovi – Zavod za hrvatsku povijest, Vol.50, br.2, Zagreb;
- 39.Vranić,B. (9.08.2024.) *Srbija se pretvorila u predsjednički sistem makronističkog tipa*. <https://balkans.aljazeera.net/videos/2024/8/9/vranic-srbija-se-pretvorila-u-predsjednicki-sistem-makronistickog-tipa> , pristup: 13.08.2024.
- 40.Vukosavljević, S. (1962) *Pisma sa sela*. Beograd: Savremena škola.
- 41.Žuljić, S. (1997) *Srpski etnos i velikosrptvo*. Zagreb: AGM.